

TARTU ÜLIKOOL

Pärnu kolledž

Sotsiaaltöökorralduse osakond

Jane Savolainen

**SOTSIAALTEENUSTE KÄTTESAADAVUS JA
KVALITEET KASTRE VALLA NÄITEL**

Lõputöö

Juhendaja: Anne Rähn

Pärnu 2021

Soovitan suunata kaitsmisel

(allkirjastatud digitaalselt)

Anne Rähn

Kaitsmisele lubatud

TÜ Pärnu kolledži programmijuht (allkirjastatud digitaalselt)

Anu Aunapuu

Olen koostanud töö iseseisvalt. Kõik töö koostamisel kasutatud teiste autorite tööd, põhimõttelised seisukohad, kirjandusallikatest ja mujalt pärinevad andmed on viidatud.

(allkirjastatud digitaalselt)

Jane Savolainen

SISUKORD

Sissejuhatus	4
1. Ülevaade sotsiaalteenuste korraldusest, kättesaadavusest ja kvaliteedist	6
1.1 Rahvastiku vananemine ja eakate toimetulek.....	6
1.2 Sotsiaalteenuste korraldus ja põhimõtted	9
1.3 Kohaliku omavalitsuse ülesanded sotsiaalteenuste korraldamisel	12
1.4 Sotsiaalteenuste kättesaadavus ja kvaliteet	15
2. Uurimus Kastre valla sotsiaalteenuste kättesaadavuse ja kvaliteedi kohta.....	19
2.1 Ülevaade Kastre vallast ja sotsiaalteenuste korraldusest.....	19
2.2 Uurimismeetodi ja valimi kirjeldus	21
2.3 Uurimuse tulemused	24
2.3.1 Dokumentide sisuanalüüs	24
2.3.2 Intervjueeritud eakate üldandmed ja nende toimetulek	27
2.3.3 Sotsiaalteenuste kättesaadavus ja kvaliteet Kastre vallas	29
2.3.4 Ekspertintervjuu analüüs	32
2.4 Arutelu, järeldused ja ettepanekud	34
Kokkuvõte	39
Viidatud allikad.....	41
Lisad.....	48
Lisa 1. Kastre valla kaart.....	48
Lisa 2. Intervjuu küsimused Kastre valla eakatele vanuses 65 ja vanemad.....	49
Lisa 3. Ekspertintervjuu küsimused	51
Summary	52
Lihtlitsent lõputöö elektroonseks avaldamiseks.....	55

SISSEJUHATUS

Riigi ja kohaliku omavalitsuse kohustus on toetada ja abistada abivajajaid erinevate sotsiaalteenuste abil, et tagada nende heaolu või parem hakkamasaamine ühiskonnas. Siiski tuleb arvestada asjaoluga, et inimeste vanus ja arv võib piirkonniti erineda, mis aga mõjutab kohaliku omavalitsuse võimekust oma territooriumil teenuseid pakkuda. Mida rohkem on töötavaid inimesi omavalitsuse territooriumil, seda suurem on selle piirkonna (ja riigi) sissetulek, kuna osaliselt laekub füüsilise isiku tulumaks kohaliku omavalitsuse eelarvesse, mille arvelt aga korraldatakse kohalikku eluolu ning pakutakse erinevaid teenuseid (Tulumaksuseadus, 1999, § 5 lg 1 p 1).

Rahvastiku vananemist prognoositakse peaaegu kõikides riikides ja 2019. a. seisuga oli vanaduse sõltuvuse määr (OADR) kõige kõrgem just Euroopas, mis tähendab, et 30 inimese (vanuses 65+) kohta on 100 tööelist inimest (20–64 a) ning see suhtarv on muutumas ja aastaks 2050 on Euroopas 49 eakat (vanuses 65+) 100 tööelise isiku kohta. Võrdlusena võib siinkohal tuua Okeaania piirkonna, kus seitsme vanema inimese kohta on 100 tööelist inimest ja aastaks 2050 on see näitaja 14:100. Rahvastiku vananemine toob kaasa suurema majandusliku surve eakate inimeste tugisüsteemile (United Nations, 2020, lk 3–4). Maailma elanikkond on vananemas ja tööeliste inimeste arv on langemas, kuid seadusjärgne kohustus hoolitseda oma vananevate lähikondlaste eest säilib. Nende näitajate põhjal võib eeldada, et eakate abivajadus hooldusteenuste järele kasvab, kuid varsti ei ole lähikondlastel piisavalt ressursse, et oma eakate sugulaste eest hoolitseda ning need asjaolud mõjutavad tulevikus kogu tööelist inimkonda (Riigikantselei & Rahandusministeerium, 2019, lk 2).

Sotsiaalministeerium (Volmer, 2018) on täheldanud, et paljud kohalikud omavalitsused ei ole piisavalt tähelepanu pööranud abivajaja vajadustele ja võimaldanud neile sobivaid teenuseid. See tähendab, et inimene on sunnitud vananema halvemates tingimustes, kui ta ise oleks soovinud või väärinud. Nende seadusjärgsed põhiõigused (Eesti Vabariigi Põhiseadus, 1992, § 27 ja 28) ei ole piisavalt tagatud ja olemasolevad lahendused ei ole

kõikidele abivajajatele kättesaadavad (Ploom, 2017, lk 12). Sotsiaalkindlustussüsteem erineb riigiti ja süsteemi jätkusuutlikus on probleemiks ka mujal maailmas (Aaviksoo *et al.*, 2011, lk 9). Ühiskond vananeb ja endiselt ei ole Eestis kõik vajaduspõhised sotsiaalteenused eakatele abivajajatele piisavalt kättesaadavad või kvaliteetsed, mistõttu vajab probleem märkamist ja lahendamist.

Lõputöö eesmärk on välja selgitada Kastre valla eakate rahulolu sotsiaalteenuste kättesaadavuse ja kvaliteediga ning teha ettepanekuid valla sotsiaalosakonnale teenuste arendamiseks. Eesmärgi saavutamiseks on püstitatud järgmised uurimisküsimused:

1. Millised on Kastre valla eakate ootused sotsiaalteenuste kättesaadavusele ja kvaliteedile?
2. Kuidas Kastre vald tagab kvaliteetsete sotsiaalteenuste kättesaadavust oma valla eakatele abivajajatele?

Eesmärgi saavutamiseks vajalikud uurimisülesanded on:

- tutvuda erialase kirjandusega, et välja selgitada sotsiaalteenuste kvaliteedipõhimõtted riigi ja kohaliku omavalitsuse tasandil;
- tutvuda Eesti riigi seadusandlusega ning anda ülevaade abivajajate õigustest ja kohustustest;
- välja selgitada, milliseid sotsiaalteenuseid pakutakse Kastre vallas ning kuidas hindavad teenuste kvaliteeti ja kättesaadavust nende tarbijad;
- kavandada ja viia läbi intervjuud Kastre valla eakatega, kes elavad omas kodus;
- kavandada ja viia läbi intervjuud eakate hooldajatega;
- kavandada ja viia läbi intervjuu Kastre valla ametnikega;
- teha tulemuste põhjal järeldused ja vastavalt sellele ettepanekud Kastre valla kohalikule omavalitsusele sotsiaalteenuste arendamiseks.

Lõputöö koosneb kahest osast. Teoreetiline osa annab ülevaate rahvastiku vananemisest ja selle mõjust sotsiaalsüsteemile ning sotsiaalteenuste kättesaadavusest ja kvaliteedist üldisemalt. Andmete kogumiseks on kasutatud erinevaid seadusi, teadusartikleid ja uuringuid. Lõputöö empiirilises osas on kirjeldatud andmekogumis ja -analüüsi meetodika ning uurimuses osalejate valimit ja tulemusi. Uuringu tulemusi ja ettepanekuid esitletakse Kastre vallale sotsiaalteenuste arendamiseks.

1. ÜLEVAADE SOTSIAALTEENUSTE KORRALDUSEST, KÄTTESAADAVUSEST JA KVALITEEDIST

1.1 Rahvastiku vananemine ja eakate toimetulek

Rahvastiku vananemine on maailmale teadaolev sotsiaalne probleem, mis toob kaasa olulisi muutusi terves ühiskonnas. Järgnev peatükk annab kirjandusülevaate rahvastiku vananemisest ning sotsiaalteenuste korraldusest, kvaliteedist ja kättesaadavusest. Sealhulgas kirjeldatakse ära põhjused, miks eakate nõudlus erinevate sotsiaalteenuste järele on tulevikus tõenäoliselt kasvamas.

Statistikaameti andmetel on Eesti rahvaarv 1. jaanuar 2020. aasta seisuga 1 328 976 inimest ning nendest on 65+ ealisi kokku 266 288 inimest, mis on ligi viiendik kogu rahvastikust (Statistikaamet, 2021). Eesti rahvaarv on vähenemas ja seda mõjutab väljaränne ning sündimuste vähesus, mille tulemusel on tõenäoliselt tulevikus langemas ka tööealiste inimeste arv. Eestis oli 2014. aasta seisuga 27 pensioniealist 100 tööealise isiku kohta ehk neli töötavat isikut ühe eaka (65+) kohta ning ennustatakse, et aastaks 2040 on tööealisi isikuid kõigest kaks ühe eaka inimese kohta. Et vältida vanadussõltuvusmäära tõusmist 15% kõrgemale, siis selleks oleks vaja tõsta Euroopas pensionile mineku iga 2050. aastaks 75 eluaastani (AS Emor & Poliitikauuringute Keskus Praxis, 2015, lk 9–10). Mida suurem on eakate inimeste osakaal, seda suurem on tööturul olevate inimeste sõltuvuskoormus (Grunfelder & Roto, 2014, lk 25).

Ennustatakse, et järgnevate aastakümnete jooksul eakate inimeste osakaal kahekordistub ja 2050. a. on maailmas enam kui 1,5 miljardit eakat. Euroopas on juba praegu elanikkond oluliselt vanem kui mujal maailmas (United Nations, 2020, lk 5). Rahvastiku vananemine toob kaasa olulisi muutusi (ja arenguid) meditsiini, sotsiaal ja majanduse valdkondades ning esitab suuri väljakutseid olemasolevatele sotsiaaltoetuste süsteemidele, mis aga mõjutab kogu ühiskonda terviklikult (United Nations Economic Commission for Europe, 2009, lk 2).

Väidetavalt on Euroopas kõige kiirem elanikkonna vananemine just Lätis, Ukrainas, Venemaal ja Eestis ning seda mõjutab sündimuste langus ja eluea pikenemine (Dlugosz, 2011, lk 47). Aastal 2019 oli maailma rahvastiku keskmine eluiga 72,6 eluaastat (Euroopas 78,7a) ja ennustatakse, et 2050. aastal saab see olema 77,1 eluaastat ning Euroopas 83,2 eluaastat (United Nations, 2019, lk 28–29). Statistikaameti andmetel oli 2019. aastal Eesti rahvastiku keskmine eluiga 78,6 eluaastat (Statistikaamet, 2020a). Kuna meeste eluiga on lühem kui naistel, siis seetõttu on eakate naiste osakaal ja tõenäosus üksi jääda ka suurem. 75+ aastastest naistes jäävad üle poole (55%) üksikuteks (Tasuja *et al.*, 2010, viidatud Sotsiaalministeerium, 2013, lk 13 vahendusel).

Rahvastiku vananemise ja madala iibe tõttu on tööealiste inimeste osakaal tulevikus vähenemas, kuid abivajadus ühiskonnast ei ole kuskile kadumas. Nõudlus sotsiaalteenuste järele on kasvamas ja avaliku võimu ülesanne on oma rahvale vajalikke teenuseid võimaldada (Arenguseire Keskus, 2018, lk 48). Seaduse järgi on igaühel õigus tervise kaitsele ja riigi abile ning oma õigusi saab nõuda ka eakas inimene, kui tal selleks vajadus peaks tekkima (Eesti Vabariigi põhiseadus, 1992, § 28). Eestis 2012. aastal läbi viidud uuringu põhjal selgus, et eakas elanikkond vajab kõige enam koduabi teenust, sotsiaaltranspordi teenust ja hooldusabi teenust (Turu-uuringute AS, 2012, lk 9).

Euroopa Liidu riikide andmete analüüsimisel on jõutud järelduseni, et Eesti rahvastik on vananemas ja nende tervisenäitajad võivad tulevikus veelgi rohkem halveneda. Kui sarnane tendents jätkub, siis see toob kaasa nõudluse suurenemise pikaajalise hooldusteenuse järele. Eesti riik toetab pikaajalist hooldust oluliselt vähem kui mõni muu EL liikmesriik, mistõttu peavad abivajavad inimesed ise olema suutelised hooldusteenuste eest tasuma, mis aga alati ei ole võimalik ning mõjutab oluliselt nende elukvaliteeti – suurendab vaesuse riski ja aitab kaasa sotsiaalsele tõrjutusele. Juba praegu on vajalikud teenused abivajajatele kättesaamatud või puudulikud. (Lai, 2017, lk 9–10)

Vanemaealiste toimetulek sõltub nende tervisest, elukohast ja pensionist. Sotsiaalkindlustushüvitiste suurus aga peab vastama miinimumnõuetele, mis on kehtestatud Euroopa sotsiaalkindlustuskoodeksis. Eestis rahvapensionit saavate eakate sissetulek on väga väike ja sellega äramajandamine keeruline (Sotsiaalministeerium, 2016, lk 19). Inimese tervislik seisund mõjutab tema elukorraldust ja -kvaliteeti. Hea

tervis võimaldab eakal iseseisvalt paremini hakkama saada ja tema vajadus kõrvalise toe järele oleks sellisel juhul minimaalne ning vananemine vähem muretum. Terviseprobleemide ennetamiseks on vajalik inimeste teadlikkust tõsta võimalikest riskidest, mis kaasnevad ebatervisliku eluviiside valikutega. Halvema tervisega eaka tegutsemis- ja osalemisvõimalused võivad piirama hakata tema enda iseseisvat hakkamasaamist ja ühiskonnaelus osalemist, mistõttu vajab ta lähedaste või riigi abi ning see on koormav kõikidele osapooltele. (Sotsiaalministeerium 2013, lk 50)

Eakaid inimesi ei peeta kaasaegse ühiskonna olulisteks lülideks ja nende sotsiaalne kaasamine on muutunud järjest keerukamaks, kuid olukord ei tohiks selline olla (Börsch-Supan *et al.*, 2015, lk 6). Eakamad abivajajad ei ole vähem tähtsamad kui mõni muu grupp abivajajaid ning diskrimineerimist ei tohiks olla selles osas, millisesse sihtgruppi abivajaja kuulub ja kui tulutoov või mitte ta ühiskonnale vanemas eas on. Oluline on abivajaja vajadused kaardistada ja pakkuda neile sobivaid lahendusi, mis neile vajalikud on, mitte ainult seda, mida nad ise küsida oskavad (Loom & Saarevet, 2020, lk 77).

Eakatel on suurem oht sattuda vaesusesse, kuna nende finantsvõimekus vanemas eas võib olla langenud (Sotsiaalministeerium, 2013, lk 19). Eesti riik on viimaste aastakümnetega palju arenenud, kuid endiselt oli suhtelise vaesuse määr 2019. aastal 20,7% ning enim on vaeseid just 65+ vanuste seas ja seda 41,4% määral (Statistikaamet, 2020b). Ligi kümme aastat tagasi olid samad näitajad 17,5% ja 13%, mis aga näitab suhtelise vaesuse märgatavat tõusu just eakamate inimeste osas (Statistikaamet, 2011).

Samal ajal kui abivajadus hooldusteenuste järele kasvab, hakkab see olukord rohkem koormama ka abivajajate lähedasi (Riigikantselei & Rahandusministeerium, 2019, lk 2), mistõttu võivad ka nemad olukorrast tingituna sattuda abivajaja staatusesse ning seda olukorda tuleks ennetada. Rahvastiku vananemine võib kaasa tuua leibkonna sissetuleku vähenemise, mis omakorda on risk ühiskonna majandusele ja üldisele heaolule. Lisaks sellele, et pensioniealiste kognitiivsed võimed vananedes langevad ja sotsiaalne eraldatus suureneb, vajavad eakamad inimesed juba praegu rohkem tähelepanu ja sotsiaalset tuge. Sotsiaalse tõrjutuse risk vanemate inimeste seas on kõige suurem Eestis, Israelis ja Itaalias. Seda riski mõjutab enam terviseprobleemid, madal haridustase ja leibkonna sissetulekuga seotud tegurid (Börsch-Supan *et al.*, 2015, lk 5–8).

Eaka lähedase eest hoolitsemine võib kaasa tuua ka muutused tema hooldaja elukvaliteedis. Pereliikmete hooldajad on sunnitud osaliselt või täielikult eemal olema tööturul ja nende tasu omastehooldajatena sõltub piirkonnast ja on tegelikult üsna kehavõitu. Omaste-hooldajate kohustused on suured ja sissetulekud väikesed, mis aga mõjutab nende endi elutingimusi ning nad vajaksid juba praegu suuremat tuge riigilt (Annus-Anijärv, 2014, lk 34–35). Sotsiaalministeerium on heaolu arengukavas seadnud eesmärgi sotsiaalteenuseid arendada ja vähendada tulevikus lähedaste hooldajate koormust, et neil oleks võimalus osaleda tööturul ning nende hoolealuste heaolu oleks samal ajal kvaliteetsete sotsiaalteenuste abil tagatud (Sotsiaalministeerium, 2016, lk 2).

Seoses sellega, et rahvastik on vananemas ja eakate osakaal saab tulevikus olema suurem kui praegu, on oluline märgata ja tegeleda eakama elanikkonna probleemidega juba praegu, et luua nendele paremad tingimused väarikaks vananemiseks ja toetada nende elukulgu sel ajaperioodil kvaliteetsete sotsiaalteenuste abil. Kui jätta eakas abivajaja ainult tema lähedaste hooldada, siis võib sellega kaasneda muud riskid, mis ühiskonda mõjutaksid ning seda on võimalik ennetada.

1.2 Sotsiaalteenuste korraldus ja põhimõtted

Üksikisikud ja inimgrupid kujundavad ühiskonda enda ümber. Ühiskond peab tegema koostööd selle nimel, et kõigil oleks maailmas võimalikult hea elada - tavade, kindlate reeglite ning väärtuste abil luuakse inimväärset ja turvalisemat keskkond enda ümber. Läbi sotsiaalse kaitse on võimalik aidata või toetada seda ühiskonna liiget (või gruppi), kelle iseseisev toimetulek on mingil põhjusel häiritud.

Kasprzak (2010) defineerib sotsiaalset tuge kui süsteemi, mis seob inimest ja tänu millele saavad teised isikud, grupid, kogukonnad oma isikliku panusega pakkuda reaalselt või võimalikku tuge (abi) olukordades, kus see on vajalik või inimestele, kes seda vajavad. Sotsiaalse toetuse mõiste tuletati sotsiaalpsühholoogia ravipraktika käigus, mis uuris isikute hakkamasaamist kriisiolukordades ning sotsiaalsete suhete ja sotsiaalsete muutuste olulisust. Erinevad teadlased on tõestanud, et sotsiaalne tugi on tervisele kasulik ja võib parandada elukvaliteeti. (Kasprzak, 2010, lk 145) Kui sotsiaalset tuge pakub riik või kohalik omavalitsus, siis on tegemist sotsiaalteenusega (Sotsiaalhoolekande seadus, 2015, § 3).

Sotsiaalteenused on suunatud kõikidele inimestele, kuid ennekõike nendele, kes reaalselt abi vajavad, kui nende heaolu ei ole mingisugusel põhjusel piisavalt tagatud. Põhjuseid võib olla mitmeid, miks inimene abi vajab, kuid üldjuhul on tegemist ootamatute kriisiolukordade, tervisest tingitud asjaolude, eale omaste muudatuste või peremudelite muutuste tõttu. Läbi kvaliteetsete sotsiaalteenuste pakkumisega on võimalik ennetada isikute riskigruppi sattumist ning kaasa aidata isikute ühtekuuluvustundele sotsiaalsel tasandil. Milline on aga sotsiaalteenuse kvaliteet, see sõltub juba teenuse pakkuja rahalistest võimalustest (võimekusest) ja organiseerimise oskusest. Kuna kõik tarbijad ei ole ühesugused ja nende vajadused erinevad, siis teenuse pakkumisel tuleb sellest ka lähtuda. Abivajajatele tuleb võimaldada isikupõhiseid lahendusi, mida võib mõjutada ka näiteks tarbija isikuomadused, harjumused, kultuur või traditsioonid. Teenuse pakkujatel peab säilima osaline iseseisvus otsustamiseks ja tegutsemiseks just tarbijate ning nende vajaduste mitmekesisuse tõttu (Vana, 2013, lk 9–65).

Põhiseaduses ei ole otseselt määratletud Eesti riiki sotsiaaliigina, kuid siiski viitab seadus mitmeti sellele põhimõttele. Sotsiaaliigi põhimõte aga tähendab abivajaja aitamist või toetamist avaliku võimu kaudu (Hesse, 1984, viidatud Viks, 2019, lk 9–10 vahendusel). Sotsiaalne põhiõigus abi saada ei ole absoluutne, mis tähendab, et seda ei saa alati nõuda ja riik ei pea seda alati ka pakkuma, kui nende majanduslik olukord seda ei võimalda (RKHKm 3-4-1-7-03, viidatud Viks, 2019, lk 10 vahendusel).

Eestis korraldab sotsiaalteenuste ja vältimatut sotsiaalabi andmist kohalik omavalitsus, kes loob enda haldusalal sobiva süsteemi, kuidas teenuseid ja toetusi pakkuda (Kohaliku omavalitsuse korralduse seadus, 1993, § 6), mistõttu võib teenuste kättesaadavus ja kvaliteet piirkonniti erineda. Kohalik omavalitsus (KOV) on sotsiaalhoolekande seaduse (2015) järgi kohustatud pakkuma 13 sotsiaalteenust ja teenuse pakkumisel järgima seaduses kirjeldatud kindlaid põhimõtteid. Sotsiaalteenuse pakkumisel juhindub kohalik omavalitsus sotsiaalhoolekande seadusest, milles on kirjas kindlad kvaliteedipõhimõtted, millest tuleb lähtuda abi andmisel ja nendeks on:

- isikukesksus;
- eelistada abimeedet, mis toetab kõige paremini isiku iseseisvust ja hakkamasaamist;
- isiku professionaalne nõustamine abimeetmete valikul;
- enim positiivset tulemust andva ja vajaduspõhise meetme rakendamine;

- isiku ja tema perekonnaliikmete kaasamine teda toetava protsessi vältel;
- abimeetmed peavad olema kättesaadavad;
- professionaalne abi ja organiseeritud tegevus (Sotsiaalhoolekande seadus, 2015, § 3).

Euroopas elavate inimeste sotsiaalseid õigusi ja vabadusi reguleerib Euroopa sotsiaalharta, mis võeti vastu Euroopa Nõukogu poolt 1961. aastal ja millega on liitunud kõik Euroopa liidu liikmesriigid jpt. Tegemine on lepinguga, mille eesmärk on kaitsta inimõigusi ja kehtestada selleks vajalikud järelevalvesüsteemid. Eesti on ennast ametlikult sidunud (ratifitseerinud) sotsiaalharta 2000. aastal, kuid mitte kõikide harta artiklitega (Parandatud ja täiendatud Euroopa sotsiaalharta, 2000), mis tähendab, et Eesti ei ole võtnud endale kõiki kohustusi täita, mida harta nõuab.

Eesti esitas 2020. aastal Euroopa Nõukogule sotsiaalharta ratifitseerimata sätete aruande, selgitamaks põhjuseid, miks riik ei ole mõne sättega liitunud. Aruandest selgub, et Eesti ei ole ratifitseerinud artiklit 23, mis tagaks eakate õiguse sotsiaalkaitsele. Aruandes on välja toodud, et kui pensioniiga tulevikus ei tõsteta, siis on pensionil olevaid inimesi liiga palju ja see saab olema riigile majanduslikul koormav ning nad ei suudaks pensionäridele pakkuda mõistlikku pensionitasu. Põhjuseks, miks Eesti riik ei soovi sotsiaalharta 23. artiklit ratifitseerida on endiselt, et riik tõdeb, et ta ei suuda tagada eakate inimeste heaolu nõutud tingimustel. Riigile on teada asjaolud, et hooldusteenused ei ole eakatele piisavalt lähedal või kättesaadavad, hooldekodu hinnad pole taskukohased ja hooldekodu kohad ei taga isikutele vajaliku privaatsuse (Government of the Republic of Estonia, 2020, lk 38–40). Eesti naaberriikidest ei ole sotsiaalharta 23. artikliga liitunud veel Läti ja Leedu, kuid sellega on ennast ametlikult sidunud näiteks Soome, Rootsi ja Norra (Council of Europe, 2021).

Põhjamaad on näinud suurt vaeva, et vähendada ebavõrdset kohtlemist. Selle kogukonna üks olulisemaid väärtushinnanguid on inimeste võrdne kohtlemine, tänu millele nende väärtused peegelduvad ka ühiskonna positiivsema suhtumise ja kvaliteetsemate teenuste näol. Nende avaliku sektori teenusekvaliteet erineb oluliselt muu maailmaga võrreldes. Kõikidele võrdne võimalus hüvitiste saamiseks on kaasa aidanud ebavõrdsuse vähendamisele ühiskonnas. Põhjamaade kirg võrdse kohtlemise ja töö tegemise vastu on loonud nendes riikides heaolu ühiskonnad, mis on eeskujuks ka teistele riikidele. Aktiivse

tööturupoliitika, maksustamise, lastehoiu, sotsiaalabi, tervishoiu ja erinevate sotsiaalhoolekande teenuste eesmärk on haarata võimalikult palju inimesi osalema tööturul ja ühiskonna elus ning selline olukord omakorda toodab kasu riigile. Hariduse võimaldamine, hästi korraldatud aktiivne tööturu poliitika ja sotsiaalkindlustatus aitavad kaasa sellele, et inimesest saaks väärtuslik ühiskonna liige, kes saab iseenda eest hoolitsemisega hästi hakkama ja vajab seetõttu vähem kõrvalist abi. Ka põhjamaades on täheldatud, et vananev ühiskond võib mingist hetkest muuta nende terviklikku ja hästi toimivat süsteemi. (Kvist *et al.*, 2012, lk 5–11)

Perekonnaseaduse (2009) § 97 p 3 sätestab, et ülalpidamist on õigustatud saada muu abivajav alaneja või üleneja sugulane, kes ei ole võimeline ennast ise ülal pidama. Eesti Vabariigi põhiseaduse (1992) § 27 kohustab perekonda hoolitsema oma abivajavate liikmete eest. Seega seaduste järgi peab oma abivajava ema-isa või lapse eest hoolt kandma ennekõike tema alaneja või üleneja sugulane ja kui nendel puuduvad selleks võimalused või vahendid (Perekonnaseadus, 2009, § 102), siis peaks kohustuse enda kandma võtma kohalik omavalitsus, kelle territooriumil abivajaja elab. Ülalpidamiskohustust kandvad inimesed (või KOV) peavad hoolt kandma selle eest, et abivajaja saaks vajalikku abi ning arvestama asjaoluga, et teenuste ja toodete eest tuleb vajadusel ka tasuda (Ploom, 2017, lk 14).

Kui ühiskonna liikme suhtes on ilmnenu abivajadus, siis peavad teda aitama ennekõike lähedased ja alles siis abivajaja elukohajärgne omavalitsus või riik. Sotsiaaltööd korraldab kohalik omavalitsus oma territooriumil enda loodud süsteemi abil, mistõttu võib sotsiaaltöö korraldus piirkonniti erineda. Siiski peavad kõik kohalikud omavalitsused järgima seadusi ja konkreetseid põhimõtteid, mille abil on võimalik ennetada ja lahendada sotsiaalseid probleeme.

1.3 Kohaliku omavalitsuse ülesanded sotsiaalteenuste korraldamisel

Eesti Vabariik on demokraatlik riik ja kõrgeima riigivõimu kandja on rahvas. Inimeste põhiõigusi, vabadust ja kohustusi reguleerib Eesti Vabariigi põhiseadus. Seaduses kirjeldamata õigused ja kohustused peavad olema kooskõlas põhiseaduse mõttega ning vastama sotsiaalse ja demokraatliku õigusriigi põhimõtetele. Sotsiaalriigi põhimõttest

lähtuvalt peab avalik võim abi osutama abivajavale ühiskonna liikmele ja seda ka siis, kui on juba tagatud tema minimaalne äraelamine. Riigi kohustus on luua oma liikmetele võrdsed võimalused ja tagada nende heaolu (Karmo & Kask, 2020, lk 115). „Sotsiaatriik ja sotsiaalsete õiguste kaitse sisaldavad ideed abist ja hoolest neile, kes ei ole suutelised iseseisvalt end piisavas ulatuses kindlustama. Nende isikute inimväärikus oleks alandatud, kui jätta nad ilma abist, mida nad vajavad oma esmavajaduste rahuldamiseks.“ (Riigikohtu põhiseaduslikkuse järelevalve kolleegium, 2004, viidatud Riigikohtu põhiseaduslikkuse järelevalve kolleegium, 2019, p 119 vahendusel).

Eesti Vabariigi põhiseaduse (1992) § 154 alusel otsustavad ja korraldavad kõiki kohaliku elu küsimusi kohalikud omavalitsused, kes tegutsevad seaduste alusel iseseisvalt. Kohaliku omavalitsuse korralduse seadus (1993) ütleb, et: „kohaliku omavalitsuse ülesanne on korraldada oma territooriumil sotsiaalteenuste osutamist, sotsiaalteenuste ja muu sotsiaalabi andmist, eakate hoolekannet /.../ kui need ülesanded ei ole seadusega antud kellegi teise täita.“ Omavalitsuse kohustus on korraldada oma territooriumi siseelu iseseisvalt ja ainult seaduse alusel või kokkuleppeliselt võib riik omavalitsusele panna muid kohustusi, millega kaasnevad kulud kantakse üldjuhul riigieelarvest (Eesti Vabariigi põhiseadus, 1992, § 154). KOV-i ülesanded jagunevad:

- kohustuslikud omavalitsuslikud ülesanded,
- riiklikud ülesanded,
- vabatahtlikud omavalitsuslikud ülesanded (Rahandusministeerium, *s. a.*, lk 3).

Vabatahtliku omavalitsusliku ülesandena on mõeldud, et kohalikul omavalitsusel on võimalus juurde luua ja täita ka neid ülesandeid, mis otseselt seaduses kirjas ei ole, kuid mis tundub olevat omavalitsusele vajalik (Riigikohtu üldkogu, 2010, p 52–54). Hoolimata sellest, et kohalike omavalitsuste võimekus hoolitseda oma piirkonna rahva eest on erinev ja sõltub paljuski rahvaarvust ja vanusest, siis seadus kohustab pakkuma võrdsed võimalusi kõikidele abivajajatele sõltuvalt vanusest või asukohast (Eesti Vabariigi põhiseadus, 1992, § 12).

Sotsiaalhoolekande seaduse (SHS, 2015) 2. peatükis on kirjeldatud, milliseid sotsiaalteenuseid (kohustuslikud omavalitsuslikud ülesanded) peab pakkuma või võimaldama kohalik omavalitsus oma haldusalal ja nendeks on:

1. Koduteenus (SHS § 17 lg 1);
2. Väljaspool kodu osutatav üldhooldusteenus (SHS § 20 lg 1);
3. Tugiisikuteenus (SHS § 23 lg 1);
4. Täisealise isiku hooldus (SHS § 25 lg 1);
5. Isikliku abistaja teenus (SHS § 27 lg 1);
6. Varjupaigateenus (SHS § 30 lg 1);
7. Turvakoduteenus (SHS § 33 lg 1);
8. Sotsiaaltransporditeenus (SHS § 38 lg 1);
9. Eluruumi tagamine (SHS § 41 lg 1);
10. Võlanõustamisteenus (SHS § 44 lg 1);
11. Lapsehoiuteenus (SHS § 45' lg 1);
12. Asendushooldusteenus (SHS § 45' lg 1);
13. Järelhooldusteenus (SHS § 45' lg 1).

Lisaks kohaliku omavalitsuse sotsiaalteenustele, pakub ka riik erinevaid teenuseid, mis on ära kirjeldatud SHS 3. peatükis (Sotsiaalhoolekande seadus, 2015, 3. ptk). Seaduse järgi on kohalik omavalitsus kohustatud eelloetletud teenuseid oma klientidele pakkuma, kuid sellele peab eelnema omavalitsuse poolt terviklik kliendi (ja olukorra) hindamine, mille käigus selgitatakse välja isiku abivajadus ja sellele vastav abi ning sobiv meede (SHS, § 15). Abi saamiseks peab institutsiooni poole pöördumise tegema isik, kes abi soovib või isik, kes abivajajat märkab. Viimasel juhul peab ka abivajaja nõustuma abi saamisega (Ploom, 2017, lk 12–15).

Kohalikul omavalitsusel peab olema oma haldusalal teenuse osutamise kord, mille abil teenused tarbijatele kättesaadavaks teha. Kohalik omavalitsus ei tohiks teenuste kasutamisele seada ka liigseid piiranguid, näiteks sotsiaaltranspordi ei võimaldata sellele abivajajale, kellel on palju lähedasi või abivajaja sissekirjutus ei ole KOVi territooriumil. Omavalitsuse kohustus on kõiki abivajajaid aidata ja abist ilma jätmine võib kaasa tuua soovimatuid tagajärgi. Kohustuslikke sotsiaalteenuseid võib KOV ise pakkuda ja kui on mõni teenus, mida nad ei suuda pakkuda, siis selleks tuleb leida sobiv teenusepakkuja. Vajalikust abist abivajajat ilma jätta ei tohiks. KOVi kohustus on ära kaardistada abivajaja vajadused ja leida neile vajaduspõhine sobiv lahendus, mis tagab isikule inimväärsed tingimused ja aitab kaasa eluolu parendamisele (Ploom, 2017, lk 12–15).

Omavalitsuse sotsiaaltöötaja selgitab välja abivajaja vajadused ja tutvustab talle erinevaid võimalusi abivajaduse rahuldamiseks. Peale põhjalikku hindamist pakub sotsiaaltöötaja välja võimalikud lahendused, mis inimest aitaks ning mis tõenäoliselt annaks ka kõige paremat tulemust tema heaolule ja aitaks kaasa tema paremale toimetulekule. Sotsiaalteenuste vastu võtmine ei ole abivajajale kohustuslik, kuid hea koostöö abivajaja ja sotsiaaltöötaja vahel annavad paremaid tulemusi. Kohalik omavalitsus peab abivajajat aitama ka siis, kui on vaja sotsiaalteenuse eest tasuda, kuid abivajaja (või tema pere) majanduslik olukord seda ei võimaldaks. Kui omavalitsus seda ei tee, siis rikub ta seadust. Sotsiaalteenuse määramise otsus abivajajale peab olema põhjendatud ja dokumenteeritud (Sarapuu, 2018).

Ühiskonna huvide ja heaolu eest seistes peab kohalik omavalitsus (või riik) alati aitama abivajajat ja seda tehes juhinduma kindlate reeglite ja põhimõtete järgi, mida riik on kehtestanud. Samas säilib kohalikul omavalitsusel iseseisvus kujundada oma piirkonna poliitikat, mis ei oleks vastuolus seadustega. KOVidel on pädevus teha kaalutletuid otsuseid oma haldusalal ja korraldada sotsiaalteenuste ja -toetuste andmise korda. Kohalikud omavalitsused on kohustatud oma haldusalal pakkuma 13 sotsiaalteenust ja vabatahtlikult lisaks veel neid teenuseid, mida nad ise vajalikuks peavad. Sotsiaalteenuste osutamise kord on omavalitsuste endi määrata ning sel põhjusel võivad piirkonniti teenuste kättesaadavus ja kvaliteet üksteisest ka erineda.

1.4 Sotsiaalteenuste kättesaadavus ja kvaliteet

Teenuste kvaliteeti saab mõõta üldlevinud arusaamade järgi, milleks tuleks hinnata teenuste: kättesaadavust, aruandlust, teenuste pakkuja hoiakuid ja käitumist, hooldustöötajate järjepidevust, muutustega kursis hoidmist, teenuse paindlikkust muutuvate vajaduste rahuldamiseks, tarbija privaatsuse ja väärikuse tagamise võimaldamist, töötajate professionaalset ja usaldusväärset (Quareshi *et al.*, 2000, viidatud Malley & Fernandez, 2010, lk 561 vahendusel). Kvaliteet mõistena aga tähendab asja või teenuse omadust olema hea kasutajale vastavalt otstarbele ja vajadustele ning seda siis kasutaja hinnangust või kogemusest lähtuvalt (Sotsiaalkindlustusamet, 2020, lk 4). Teenuse kättesaadavust saab omakorda hinnata selle järgi: kas teenust osutatakse või mitte; sotsiaaltöötajate hinnangud selle kohta, kas või millist teenust abivajaja üldse

vajab; kas ja milline teenus on kõige sobivam olukorra lahendamiseks (Kriisk, 2021, lk 55).

Eesti on võtnud suuna sotsiaalkaitse poliitika arendamiseks. Kohalikud omavalitsused korraldavad iseseisvalt oma territooriumil sotsiaalteenuste ja -toetuste pakkumist järgides siseriiklikku õiguskorda ning omavalitsuse majanduslikku võimekust. See tähendab, et Eestis on 79 erinevat omavalitsust korraldamas ainult oma haldusala sotsiaalpoliitikat ja see ei ole kõikides omavalitsustes ühesugune. Sotsiaalteenuste kättesaadavus erineb piirkonniti. Kõikides Eesti kohalikes omavalitsustes viidi aastatel 2006–2016 läbi uuring, milles uuriti sotsiaalteenuste korraldust ja kättesaadavust ning jõuti järeldusteni, et detsentraliseerimine praegusel kujul ei pruugi anda soovitud tulemusi. Vajalikud teenused ei ole abivajajatele kättesaadavad ja seda mõjutab omavalitsuse geograafiline asukoht ning sotsiaalmajanduslik olukord. Enamus KOVe suudavad pakkuda enimlevinud teenuseid nagu sotsiaalnõustamine, üldhooldekoduteenus ja sotsiaaltransporti, siis oluliselt vähem pakutakse tugiisikut täiskasvanule või lapsele ja isikliku abistaja teenust ressursside puuduse või abivajaja ja teenuspakkuja suure vahemaa tõttu. Siiski tuleks leida ühesugune terviklik ja toimiv süsteem, mis võimaldaks abi saada elukohast sõltumata (Kriisk, 2021, lk 52–61).

Kogu sotsiaalsüsteemi toetab Eesti sotsiaalteenuste üldine kvaliteedijuhis, kus on ära kirjeldatud kõige olulisemad kvaliteedipõhimõtted teenuste korraldamisel ja osutamisel (Sotsiaalkindlustusamet, 2018a, lk 1–10). Aastal 2018 valmis väljaspool kodu osutatava üldhooldusteenuse kvaliteedijuhis ja selle põhimõtete kasutamist hoolekandeesutustes kontrollib riiklik järelevalve. Näiteks on isikukeskse kvaliteedipõhimõtte kirjelduse juures märgitud, et teenused peaksid olema inimestele kättesaadavad, juurdepääsetavad ja taskukohased ning arvestama inimese maksevõimekusega. Juhises on ära kirjeldatud, kuidas pakkuda isikukeskseid ja kvaliteetseid teenuseid ning kuidas kättesaadavust ja kvaliteeti kontrollida (Sotsiaalkindlustusamet, 2018b, lk 1–19). Kaks aastat hiljem on valminud ka hoolekandeteenuste kvaliteedi juhendmaterjal, mis toetab teenuste kvaliteedi arengut. Juhendmaterjal on välja toodud, et kvaliteeti saab tagada teadliku kvaliteedijuhtimise kaudu, milleks on vaja rahalisi vahendeid, sobivat keskkonda, professionaalseid töötajaid, läbimõeldud teenuse plaani ja kogu tegevuse juures järgida kokkulepitud tingimusi ning põhimõtteid (Sotsiaalkindlustusamet, 2020, lk 1–10).

Sotsiaalministeerium viis 2015–2019. aastal läbi uurimuse väljaspool kodu osutatav üldhooldusteenuse kasutamise kohta ja selgus, et 63,2% teenusel olevatest isikutest on puudega inimesed ja sealhulgas ka nooremaelised isikud. 2019. aasta lõpu seisuga viibis Eestis üldhooldusteenusel kokku 8878 inimest, kellest 7794 olid 65-aastased ja vanemad. Teenusel olevate inimeste arv on viimase viie aasta jooksul kasvanud ligi 25% ja vanemaeliste arvu kasv on olnud veel suurem. Eestis oli 2019. aasta seisuga 174 väljaspool kodu üldhooldusteenust kokku 9709 voodikohaga. Kohaliku omavalitsuse hallata oli neist 89 ja Eesti erasektorile kuulus 77 üldhooldekodu. Teenusel oleva isiku arvestuslik kulu ühe kuu kohta on keskmiselt 746 eurot. Uurimusest selgub, et probleemina ilmneb kliendi elukohajärgne teenuse kättesaadavus, elamistingimuste kvaliteet ja teenuse hind (Sotsiaalministeerium, *s. a.*). Statistikaameti andmetel oli 2020. aastal keskmine vanaduspension 519 eurot. (Statistikaamet, 2020d)

Sotsiaalsüsteemi probleemiks on olnud hooldusteenuste halb kättesaadavus, kõrge hind ja teenuse kvaliteet (Vana, 2013, lk 13–31). Sõnum (2013, lk 31) jõudis oma uurimusega järelduseni, et eakatega tegelemine ei ole olnud kohaliku omavalitsuse jaoks piisavalt tähtis ning eakate eest hoolitsemine on jäänud suuresti lähikondlaste kohustuseks. Samas on ka riik eelnevalt mainitud sotsiaalhartaiga seotud aruandes kinnitanud, et eakate heaolu ei ole Eestis piisavalt tagatud (Government of the Republic of Estonia, 2020, lk 38–40).

Eesti Vabariigi põhiseadus (1992, § 10) nõuab inimväärkuse põhimõtte jälgimist, millest võiks eeldada, et sellist olukorda, kus eakale ei ole tagatud piisavalt inimväärilised tingimused, ei tohiks Eestis eksisteerida. Igal inimesel on õigus sotsiaalhoolekandele ja inimväärsele, tervist ja heaolu tagavale elatustasemele (Parandatud ja täiendatud Euroopa sotsiaalharta, 1996, art.11–14).

Ühe võimaliku lahendusena sotsiaalteenuste kättesaadavuse ja kvaliteedi parendamiseks on Algma (2014, lk 44) oma uurimistöös välja pakkunud koostöö toetamist või võimaldamist kohalike omavalitsuste ja sotsiaalsete ettevõtete vahel, mis oleks seadusega reguleeritud, et kaitsta kõikide osapoolte huve. Kriisk (2021, lk 61) on lahendusena veel esitlenud toimiva koostöö loomist äriettevõtete ja teiste omavalitsuste vahel, kogukonna kaasamise või teenuste asemel rahaliste hüvitiste maksmise võimaluse loomist.

Erinevate uuringute põhjal on selgunud, et Eesti riigis ei ole vajaduspõhised sotsiaalteenused ja hooldusvõimalused kõikidele abivajajatele piisavalt kättesaadavad. Kvaliteedijuhised ja järelvalvesüsteemid on küll olemas, kuid kohalikud omavalitsused korraldavad oma siseelu iseseisvalt ja vastavalt olemasolevatele võimalustele, mistõttu puudub teenuste kvaliteedis ühesugune järjepidevus.

2. UURIMUS KASTRE VALLA SOTSIAALTEENUSTE KÄTTESAADAVUSE JA KVALITEEDI KOHTA

2.1 Ülevaade Kastre vallast ja sotsiaalteenuste korraldusest

Järgnev peatükk annab ülevaate Kastre vallas läbi viidud uurimusest ja selle tulemustest. Käesolevas alapeatükis tutvustatakse Kastre valda ja piirkondlikku sotsiaaltöö korraldust.

Peale 2017. aastal läbi viidud haldusreformi ühinesid omavahel Mäksa, Haaslava ja Võnnu vallad ning Meeksi valla Järvelja ja Rõka külad ning ühinenud piirkonnad said endale uue valla nime - Kastre vald (vt lisa 1). Elanike arv 2018. aastal oli 5085 inimest ning Statistikaameti andmetel elab 01.01.2020 a. Kastre vallas 5263 inimest, mis oli 178 inimest rohkem kui kaks aastat varem (Statistikaamet, 2020c). Kõige hilisemad andmed on kirjeldatud Kastre valla kodulehel ja seal on rahvaarvuks märgitud 5478 inimest ning numbritest on märgata rahvaarvu järjepidevat tõusu. (Kastre vald, *s.a.*)

Kastre valla vallavanem on Priit Lomp. Vallas on kolm kooli ja sama palju lasteaedu. Sotsiaalosakonnas tegutseb viis inimest: osakonnajuhataja Karmen Vetemäe, sotsiaaltöö peaspetsialist Iiri Sepping, sotsiaaltöö spetsialistid Liivi Sepp ja Laire Lodison ning lastekaitse spetsialist Triinu Limbak. Valla territooriumil tegutseb kaks hoolekandeesutust - SA Hooldekodu Härmalõng ja Poka Sotsiaalteenuste Keskus. (Kastre vald, *s.a.*)

SA Hooldekodu Härmalõnga alla kuulub kaks osakonda - Võnnu kodu ja Kastre kodu. Kastre kodu asub Tartust 22 kilomeetri kaugusel, Mäksa vallas Kastre külas. Selle näol on tegemist üldhooldekoduga, mis tegutseb ööpäevaringselt ning hoolekandeteenust võimaldatakse sotsiaalselt mittetoimetulevatele eakatele ja puuetega inimestele. Võnnu kodu asub Tartust 23 kilomeetri kaugusel, Võnnu vallas Võnnu alevis ning hooldekodu tegutseb koos Võnnu Haiglaga. Kastre kodu ja Võnnu kodu hooldusteenuse maksumus on 760 eurot kuus (SA Hooldekodu Härmalõng, *s.a.*). Kahe osakonna peale on kokku 80 voodikohta, mis ei ole piisav, kuna ühiskond on vananemas ja nõudlus hooldusteenuse

järele suurenemas. Kastre valla arengukavast selgub, et 2019. aasta seisuga elab vallas 890 inimest, kes on 65-aastased ja vanemad. Sotsiaalkindlustusameti andmetel on vallas eakate koguarvust 49,5% (408 in) puudega eakad (Kastre valla arengukava aastateks 2019–2026 kinnitamine, 2019, Lisa, lk 15).

Kastre vallas tegutsev Poka Sotsiaalteenuste Keskus asub Tartust 18 kilomeetri kaugusel Poka külas. Päevakeskuses pakub projekti raames: päevahoiuteenust tööealisele erivajadusega inimesele; koduteenust; tugisikuteenust; isikliku abistaja teenust. Päevahoiuteenus on kliendile tasuta (Bergmann, 2019, lk 1). Koduteenus on teenuse saajale tasuline, kuid vallavalitsusel on õigus vabastada isik teenuse tasumisest (Koduteenuste osutamise kord, 2018, § 9). Tugiisikuteenus on teenuse saajale tasuta ning seda võimaldatakse abivajajale vastavalt vajadusele ja kuni 40 tundi nädalas (Tugisikuteenuse osutamise kord, 2018, § 4). Isikliku abistaja teenus on abivajajale tasuline, kuid vallavalitsusel on õigus vabastada isik teenuse tasumisest osaliselt või täielikult, kui selleks on mõjuvad põhjused. Teenuste hinnad kehtestab vallavalitsus (Isikliku abistaja teenuse osutamise kord Kastre vallas, 2020, § 8).

Poka Sotsiaalteenuste Keskuse näol on tegemist neli aastat (2018–2022) kestva projektiga, mille raames arendatakse Kastre valla sotsiaalteenuseid. Esimeses etapis loodi erivajadustega täisealistele inimestele päevahoid ja hakati koordineerima erinevaid sotsiaalteenuseid. Teises etapis laiendati päevahoiuteenust ja hakati pakkuma isikliku abistaja teenust. Kolmandas etapis arendati tugiisikuteenust ja võimaldatakse päevahoiuteenust ka tööealisele erivajadusega inimesele. Asutuse rajamist ja projekti toetas Euroopa Sotsiaalfond koostöös Kastre Vallavalitsusega (Kastre vald, 2021).

Kastre vallas on vähekindlustatud valla elanikel võimalik käia ka Roiu päevakeskuses pesu pesemas ja enda hügieeni eest hoolitsemas. Valla arengukava tegevuskavas on planeeritud sotsiaalteenuste laiendamist, erinevate teenuste kättesaadavuse parendamist ja isegi üürimajade rajamist abivajajatele (sh eakatele). (Kastre valla arengukava aastateks 2019–2026 kinnitamine, 2019, Lisa, lk 16)

Sotsiaalministeeriumi andmetel oli 2019. aasta Eestis hooldekodude keskmine voodikoha kulu 746 eurot kuus (Sotsiaalministeerium, *s. a.*), mille tõttu ei pruugi teenus olla kõikidele abivajajatele piisavalt kättesaadav ilma lähedaste abita. Statistikaameti

andmetel oli 2020. aastal keskmine vanaduspension 519 eurot (Statistikaamet, 2020d), millest ei piisaks hooldekodu voodikoha eest tasumiseks ka siis, kui selleks peaks vajadus tekkima. Probleemiga on vähesel määral tegeletud ja eakate majandusliku toimetuleku parandamiseks muudeti 2017. aastal sotsiaalhoolekande seadust, millega võimaldati üksi elavale pensionärile 115 eurost aastas lisa sissetulekut, kui tema pension on 1,2 korda väiksem kehtestatud keskmisest pensionist. Toetusele on õigus ka siis kui vanaduspensionär elab hooldekodus (Government of the Republic of Estonia, 2020, lk 40). Hooldajatoetus aga täisealise isiku hooldajale on Kastre vallas 60 eurot kuus (Kastre valla eelarvest makstavate sotsiaaltoetuste piirmäärad, 2018, § 3).

Parim keskkond väarikalt vananemiseks abivajajale on tema enda või lähedaste kodu. Kui isiku toimetulek on tervislikel või sotsiaalsetel põhjustel raskendatud, siis abi saamiseks on tal õigus pöörduda kohaliku omavalistuse poole, kes vajadusel määrab isikule sobiva sotsiaalteenuse, mis tema olukorda parandaks. Olulist rolli abivajaja eest hoolitsemisel mängivad tema elukoht, sissetulekud ja väljaminekud, suhted lähikondlastega, avalike teenuste olemasolu ja teenuste kättesaadavus jms.

2.2 Uurimismeetodi ja valimi kirjeldus

Lõputöös püstitatud eesmärgi saavutamiseks on kasutatud kvalitatiivset meetodit, mille eelis kvantitatiivse meetodiga võrreldes on, et autoril tekib personaalsem kontakt ja ligipääs küsitletute arvamusele ning sel viisil on lihtsam välja selgitada nende kogemused või rahulolu sotsiaalteenuste kättesaadavuse ja kvaliteedi suhtes. Kvantitatiivne meetod sai välistatud, kuna see oleks eeldanud suuremat valimi hulka (Õunapuu, 2014, lk 61–64) ja autor ei pidanud seda saavutust võimalikuks. Lisaks on kvalitatiivse meetodi abil võimalik saada detailsemat infot teenuste tarbijatelt Kastre valla sotsiaalteenuste kohta ning kogutud andmete sisu võib olla selle võrra väärtuslikum ja huvitavam analüüsida. Autor huvitus kliendist ja kliendi kogemusest ning kvalitatiivse uurimusmeetodi abil on võimalik seda uurida. (Mohajani, 2018, lk 2)

Andmete kogumiseks tutvus autor Kastre valla avalike dokumentidega ning analüüsis nende sisu, et saada ülevaade valla sotsiaalvaldkonna hetkeolukorrast, sotsiaalsetest probleemidest ja planeeritavatest lahendustest. Autor analüüsis Kastre valla arengukava, Kastre valla eelarvestrateegiat ja Kastre valla 2019. aasta majandusaastaaruannet ning

tutvus valla kodulehega. Lisaks dokumentide sisuanalüüsile küsitles autor Kastre valla eakaid elanikke ja viis läbi ekspertintervjuu sotsiaalvaldkonna ametnikuga. Uurimuse teostamiseks ja tulemuste saavutamiseks oli vajalik läbi viia dokumentide ja poolstruktureeritud intervjuude temaatiline sisuanalüüs. Andmete kogumisel lähtus autor uurimistöö eesmärgist ja otsis vastuseid uurimisküsimustele.

Kastre vallas elas 2020. aasta seisuga 853 inimest, kes on 65-aastased ja vanemad (Statistikaamet, 2020e) ning nemad moodustavad üldkogumi. Uuritavate isikute segmendiks on kindel vanuserühm – 65-aastased ja vanemad Kastre valla elanikud. Uuringu valimi moodustasid kodus keskkonnas elavad seitse Kastre valla vanemaealised (65+) elanikud, kes uurimuse hetkel kasutasid vähemalt ühte kohaliku omavalitsuse poolt pakutavat sotsiaalteenust, mis oli valimikriteeriumiks. Valimi hulka kaasati vajadusel ka vanemaealise isiku hooldaja või lähedane kui selgus, et tervisliku seisundi tõttu ei olnud eakas võimeline ise intervjuu küsimustele vastama.

Eesmärgipärase valimi moodustamisel tehti koostööd Kastre valla sotsiaalosakonna töötajatega, kes oma klientide seast valisid välja sobivad isikud uuringus osalemiseks. Kuna valimi moodustamisel oli oluline kliendi vanus ja konkreetne sihtgrupp (Õunapuu, 2014, lk 143) ehk isikud, kes kasutasid vähemalt ühte Kastre valla poolt pakutavat sotsiaalteenust, siis seetõttu sai valitud eesmärgipärane valim. Autor soovis uurida konkreetse sihtgrupi kogemusi ja seisukohtasid. Potentsiaalsete uuringus osalejatega võeti personaalselt ühendust, neile tutvustati lõputöö eesmärki ja küsiti nende nõusolekut uuringus osalemiseks. Kui koostöö kokkulepe oli saavutatud, siis edastati autorile isikute kontaktandmed ning sealt edasi toimusid järgtegevused. Eraldi valimi hulka oli valitud ka vähemalt üks sotsiaaltöö ekspert, et teada saada tema hinnang Kastre valla sotsiaalteenuste kättesaadavuse ja kvaliteedi kohta ning valdkondlikud arengusuunad. Uuringuobjektiks oli isik ja uuriti tema kogemust.

Uuringus osalenud inimestega viidi läbi poolstruktureeritud individuaalsed intervjuud ettevalmistatud küsimustiku abil (vt lisa 2 ja 3). Valitud meetodi abil tekib intervjuerijal vajadusel võimalus respondentidele küsimusi juurde esitada või küsimuste järjekorda muuta, kuid sealhulgas järgida ettevalmistatud küsimuste sisu ja soovitud eesmärki (Õunapuu, 2014, 171–172). Küsimustiku loomisel on kasutatud vanemaealiste ja eakate

toimetuleku uuringu aruandes (AS Emor & Poliitikauuringute Keskus Praxis, 2015, lk 112–131) olevaid küsimusi ning aruandes käsitletud rahulolu teemade põhjal on autor inspireeritult ise küsimused kujundanud. Küsimustikud sisaldavad suletud ja avatud küsimusi. Suletud küsimuste eesmärk on vastuste abil ära kirjeldada vastaja profiil ning avatud küsimuste eesmärk oli julgustada respondente rääkima oma kogemustest ja avaldama arvamust (Õunapuu, 2014, lk 162). Lisaks eakatele, viis autor läbi ekspertintervjuu poolstruktureeritud küsimustiku (vt lisa 3) abil Kastre valla sotsiaalvaldkonna spetsialistiga, kel on otsene kokkupuude sotsiaaltöö olemusega ja klientidega. Poolstruktureeritud küsimustiku abil jätab autor endale võimaluse juurde küsida veel täiendavat informatsiooni kui selleks peaks vajadus tekkima.

Individaalsed intervjuud viidi läbi perioodil 01.04.–20.04.2021 ja need salvestati mobiilirakenduse abil ning hiljem transkribeeriti muutmata kujul. Transkribeerimisel kasutas autor Tallinna Tehnikaülikooli Küberneetika Instituudis väljatöötatud tehnoloogiat (Alumäe & Tilk, 2018). Kogutud andmete põhjal koostas autor temaatilise sisuanalüüsi (Õunapuu, 2014, lk 36), milles analüüsis respondentide öeldud lauseid ja kogemusi ning keskendus ainult sellele osale, mille abil on võimalik uurimiseesmärki täita.

Eakatega korraldatud intervjuud toimusid telefoni teel ja ekspertintervjuu e-kirja teel. Uuringus osales seitse eakat Kastre valla elanikku ja üks Kastre valla sotsiaalvaldkonna spetsialist. Keskmise intervjuu pikkus oli 18 minutit ja kõige pikem neist 24 minutit. Intervjueeritavatele tutvustati lõputöö eesmärki ja osapoolte vahel sõlmiti vabatahtlik suuline kokkuleppe andmete kogumiseks ja avaldamiseks.

Poolstruktureeritud intervjuudeks oli ette valmistatud küsimustik (vt lisa 2), mis koosneb kolmest osast. Esimene osa kirjeldab ära respondentide üldandmed ja teine osa annab infot eaka iseseisva toimetuleku kohta. Kolmanda osa küsimuste abil soovis autor välja selgitada eaka kogemuse sotsiaalteenuste kättesaadavuse ja hinnangu teenuste kvaliteedi kohta. Viimaste küsimuste abil oli eesmärk uurida intervjueeritava üldise rahulolu ja ootuste kohta, mis puudutas sotsiaalteenuseid ja nende kasutamist.

Ekspertintervjuu viidi läbi Kastre valla sotsiaalosakonna ametnikuga kirjalikus vormis poolstruktureeritud küsimustiku abil (vt lisa 3). Ekspertdiga oli intervjuus eelnevalt kokku

lepitud telefoni teel. Esitatud küsimuste eesmärk oli välja selgitada, kas ja millised sotsiaalteenused jäävad eakatele abivajajatele kättesaamatuks ning mis põhjustel. Autor soovis ka teada, kui palju esineb eakate abivajajate seas rahulolematust sotsiaalteenuste kvaliteedi suhtes ja kuidas sellised olukorrad kohaliku omavalitsuse poolt lahendatud on. Lisaks soovis autor teada saada, kuidas on kliendid rahul sotsiaalteenuste kvaliteediga ning millised on kohaliku omavalitsuse sotsiaalvaldkondlikud arengusuunad.

Intervjuudel osalenud inimesed on anonüümsed ja nende nimesid käesolevas lõputöös ei kasutata, kuid need asendatakse tähe ja numbri kombinatsiooniga nagu R1, R2 jne. Sotsiaalvaldkonna eksperdi kodeeritud nimi antud töös on E1. Kogutud andmete põhjal koostatakse analüüs ja tulemusi esitletakse Kastre vallale sotsiaalteenuste arendamiseks.

2.3 Uurimuse tulemused

2.3.1 Dokumentide sisuanalüüs

Autor tutvus Kastre valla arengukavaga aastateks 2019–2026 ja Kastre valla eelarvestrateegiaga aastateks 2019–2022 ja 2020–2023 ning Kastre valla 2019. aasta majandusaasta aruandega. Järgnev alapeatükk annab põhjalikuma ülevaate eelmainitud dokumentide sisust, milles autor pööras suuremat tähelepanu Kastre valla eakama elanikkonna sotsiaalhoolekande probleemidele ja arengusuundadele. Autor analüüsis, millised on valla arengukavas seatud eesmärgid ja tegevuskava ning võrdles seda eelarvestrateegias planeeritud tegevustega ja majandusaasta aruandes kajastatud realselt läbi viidud toimingutega. Kogutud andmete põhjal on võimalik hinnata valla hoolivust oma elanikkonnast ning nende tahet sotsiaalseid probleeme märgata ja lahendada.

Kastre valla arengukava on ära jaotatud kolme strateegilise valdkonna järgi:

1. haridus, kultuur, noorsootöö, sport ja vaba aeg;
2. heaolu ja tervishoid;
3. majandus, maa ja keskkond.

Sotsiaalhoolekande probleemidest ja arengusuundadest on kirjeldatud arengukava 2. jaotuses, millest selgub, et eakate koguarvust on puudega 408 inimest ehk ligi pool (49,5%) valla eakast elanikkonnast (Kastre valla arengukava aastateks 2019–2026 kinnitamine, 2019, Lisa, lk 15). Kui paljud puudega eakad iseseisvalt või lähedaste abil

toime tulevad ja kui suur osa veel abi vajaksid, kahjuks arengukavast ei selgu. Lisaks puudub erinevates dokumentides numbriline näitaja selle kohta, kui suur on abivajajate hulk kogu valla eakast elanikkonnast muudel sotsiaalsetel põhjustel.

Valla territooriumil asub SA Härmalõng hooldekodu, mille võimekus on pakkuda üldhooldusteenust 80-le sotsiaalselt mittetoimetulevatele eakatele ja puudega inimestele ning vajadus sellise teenuse järele on suurenemas. Tõsisemate tervisehädadega või dementsele inimesele võib üldhooldus- ja erihoolekandeteenus jääda Kastre valla piirkonnas kättesaamatuks ning teenuse saamiseks peavad nad muu piirkonna sotsiaalosakonna poole pöörduma. Erihoolt vajavad Kastre valla elanikud saavad kasutada Maarja küla erihoolekandeteenust, kuid valla hinnangul on selle teenuse järele vajadus tegelikult suurem ning probleemi lahendamiseks oleks vaja valmis ehitada uued peremajad, kuhu abivajajad paigutada. (Kastre valla arengukava aastateks 2019–2026 kinnitamine, 2019, Lisa, lk 15)

Eelarvestrateegias (2019–2022) on vald seadnud eesmärgiks sotsiaalteenuskeskuse loomise ja arendamise Pokal, kuid eelmainitud peremajade ehitamist lähitulevikus veel planeeritud ei ole, vähemalt ei kajastu see valla avalikes dokumentides (Kastre valla eelarvestrateegia, 2018, lk 8). Kastre valla eelarvestrateegiaga aastateks 2020–2023, planeerib vald kõige muu hulgas arendada ja luua uusi sotsiaalteenuseid Poka Sotsiaalteenuste Keskuses (Kastre valla eelarvestrateegia aastateks 2019–2022, 2018, lk 7) ning planeeritud tegevusega on juba alustatud ja projekt veel käimas.

Arengukavaga tutvudes selgub, et valla:

- sotsiaalkorterite olukord ja haldamise süsteem ei ole hea;
 - puudub sotsiaaltransport;
 - isikliku abistaja teenuse kättesaadavuse ja kvaliteedi parendamiseks ei ole ressursse.
- Kastre vallale kuulub 23 korterit, mida üüritakse välja sotsiaaleluruumidena ja 2019. aastal kasutas eluasemeteenust kokku 41 inimest (Kastre Vallavalitsus, 2020, lk 14), kuid aruandest ei selgu, kui paljud neist olid eakad abivajajad.

Kastre valla põhitegevusele planeeritud kulu eelarve 2019. aastaks oli 6 968 808 eurot. Sotsiaalsele kaitsele oli esialgselt planeeritud eelarve 786 356 eurot ja tegelikke kulutusi tehti kokku 684 956 eurot, mis on 101 400 eurot vähem planeeritust. See näitab, et kogu

eelarvest oli sotsiaalsele kaitsele eraldatud 11% valla kasutatavatest vahenditest. Näiteks eakate toetuseks ja majandamiskuludeks oli eelarveliselt planeeritud kokku 99 800 eurot, kuid aasta jooksul oli põhitegevuse kulu siiski 88 416 euro, mis on 11 384 eurot vähem esialgselt eelarvest. Sellest võib järeldada, et Kastre vald tegutseb eesmärgipäraselt ja eelarve piires ning pigem säästlikult. Seda tõestab ka valla eelarve täitmise aruande lõplik tulemus, mis kirjeldab põhitegevuse kogukuluna 91,8% valla tulust, mis tähendab, et vallal jäi kulutamata 8,2% (384 897 eurot) esialgselt planeeritud eelarvest. Võrreldes sotsiaalvaldkonna planeeritud kulu teiste valdkondadega, siis ainult haridusele võimaldati rohkem vahendeid (4 158 290 eurot). (Kastre Vallavalitsus, 2020, lk 22–23).

Majandusaasta aruandes selgub, et koduteenust on kasutanud ühe aasta jooksul 30 inimest vanuses 38–90 aastat, kellest enamus oli liikumispuudega eakad. Kastre vald maksis vallas elavale raske või sügava puudega täisealise isiku hooldajale hooldajatoetust ja seda 47-le hooldajale kokku summas 24 444 eurot, mis teeb omastehooldaja keskmiseks tasuks 520 eurot aastas. Sotsiaaltransporditeenust läbi koostööpartneri võimaldas vald 9-le erivajadusega lapsele koolis käimiseks ja maksis transpordikulude toetust veel 15-le erivajadusega lapsevanemale. Eakate transportimine oli korraldatud läbi koduteenuse osutamise – abivajaja sai vajadusel ametiasutustes ja arsti juures käidud ning teda transportis talle määratud koduhooldaja. Olles abivajaja elukohajärgne kohalik omavalitsus, siis Kastre vald maksis osaliselt 20 eaka või puudega isiku üldhooldekodu kohatasu, mis ühe inimese kohta oli keskmiselt 335 eurot kuus (Kastre Vallavalitsus, 2020, lk 14). Kui palju kasutavad Kastre valla eakad elanikud aga muu piirkonna üldhooldusteenust ja mis põhjustel, kahjuks analüüsitud dokumentide sisust ei selgu.

SA Hooldekodu Härmalõng on Kastre valla hallatav asutus, mis võimaldab hooldusteenust kuni 85-le abivajajale, kes on sotsiaalselt mittetoimetulevad eakad või puuetega inimesed. Kastre vald on Sihtasutuse Hooldekodu Härmalõng asutajaõiguste teostaja ja 100% osaluse määraga (Kastre Vallavalitsus, 2020, lk 28). Mõlemas hooldekodus (Võnnu ja Kastre kodu) teostati 2019. aastal ka renoveerimistöid. Hooldekodu Härmalõng Võnnu kodu renoveerimise kogukulu oli 435 604 eurot, millest suurema osa tasus vald oma vahenditega (351 024 eurot). Tulevikus on planeeritud juurde luua veel seitse uut hooldekodu voodikohta, kuid tegelikku nõudluse suurust teenuse

järele, ei ole veel välja selgitatud. 2019. aastal ostis vallalt hooldekodu teenust 13 omavalitsust ja 92 eraisikut. (Kastre Vallavalitsus, 2020, lk 13–28)

Majandusaasta aruandes on kirjas, et vallas töötab kolm koduhooldustöötajat ja kaks tugiisikut. Koduhooldusteenust pakuti 2019. aastal 30 kliendile, kuid abi saanud isikute vanusegruppi ei ole eraldi määratletud. Valla korraldatud tugiisikuteenust osutati 13-le erivajadusega täisealisele isikule ja nendele lisaks pakkus 25 inimest (abivajaja lähedased) tugiisikuteenust oma abivajavale pereliikmele. Päevahoiuteenus on kättesaadav esmaspäevast reedeni tööaegadel ja sellest sai osa 14 erivajadusega täisealist isikut. Samal ajal, kui erivajadusega inimene viibib päevahoiuteenusel, kergendab selline teenus tema hooldajast pereliikme hoolduskohustusi, mistõttu on ka tema sellise teenuse kasusaaja. (Kastre Vallavalitsus, 2020, lk 15)

Kastre valla arengukavas on oluline info erinevate valdkondade kohta selgelt välja toodud. Sotsiaalvaldkonna probleemid on ära kirjeldatud ja tegevuskavas planeeritavad lahendused välja pakutud, kuidas olukorda oleks võimalik parandada. Eelarvestrateegias kajastub vähesel määral tegevuskavas planeeritud tegevused, mis näitab, et vald soovib probleeme lahendada ja tegutseb eesmärgipäraselt. Majandusaasta aruanne annab aga parema ülevaate Kastre valla sotsiaalvaldkonna kohta, kuna seal on ära kirjeldatud otsesed kulutused, mis on seotud ka eakate sotsiaalhoolekandega.

2.3.2 Intervjueeritud eakate üldandmed ja nende toimetulek

Autor intervjueeris 2021. aasta aprillikuus seitset Kastre vallas elavat eakat, kellel oli kogemus vallas pakutavate sotsiaalteenustega. Kastre valla eakatele elanikele esitatud intervjuu küsimused olid jaotatud kolme temaplokki (vt lisa 2), millest esimene ja teine plokk annab selge ülevaate intervjueeritavast ja tema enesehinnangulisest toimetulekust: tema vanus, leibkonna suurus, staatus, elukoht, määratud puue ja üldine toimetulek. Küsimuste eesmärk oli teada saada, kes ja mis põhjustel sotsiaalteenuseid kasutavad.

Uurimusest võttis osa seitse Kastre valla eakat elanikku vanuses: R1 65-aastane, R2 76-aastane, R3 78-aastane, R4 90-aastane, R5 81-aastane, R6 75-aastane ja R7 70-aastane. Intervjueeritud isikute keskmine vanus oli 76 aastat ning kõik olid mittetöötavad pensioniealised. R6 eest andis intervjuud tema hooldajast abikaasa (69 a), kuna tervislik

seisund ei võimaldanud tal ise küsimustele vastata. Küsitletud isikud elasid Kõnnu, Võõpste, Vana-Kastre, Sarakuste, Tigase külas ja Roiu alevikus ning enamused neist üksinda, välja arvatud üks isik (R6), kes elas neljaliikmelise leibkonnaga. Isikute elukohtadeks olid korterid või maamajad.

Ametlikult oli puue määratud kõikidele respondentidele – keskmine puue (R1, R2, R7); raske puue (R3, R4, R5); sügav puue (R6). Üks vastajatest mainis, et saab keskmise puudega 12,79 eurot kuus sotsiaaltoetust ning pensioni 318 eurot kuus, mis aga ei ole tema hinnangul piisav, et ära majandada kui elada üksinda maamajas.

„Kui abikaasa veel elas, siis oli lihtsam. Nüüd elan üksi ja küttepuude ning rohtude ostmisele kulub palju raha“ (R2).

Teise ploki küsimuste abil soovis autor välja selgitada eakate igapäevase toimetuleku ja enesehinnangulise tervise seisundi ning sel viisil kaardistada nende abivajaduse. Intervjueeritavate enesehinnanguline tervislik seisund oli nelja sõnul „ei hea ega halb“ (nn rahuldav). Kolm isikut (R2, R5, R6) vastas, et nende tervis on „halb või väga halb“. Enda iseseisvat toimetulekut skaalal 1–5 (1 = väga halb; 2 = halb; 3 = rahuldav; 4 = hea; 5 = väga hea) hindasid vastajad järgmisel: üks vastas „väga halb“, neli vastas „halb“, kaks vastas „rahuldav“. Üldine tulemus näitas, et küsitletud isikud elasid üksinda ja nende igapäevane toimetulek oli häiritud tervislikel põhjustel, mistõttu vajasisid nad tuge kohalikult omavalitsuselt.

Suuresti mõjutas nende toimetulekut tervisehäädad, mis kaasnevad eaga. Terviseprobleemide tõttu oli enamused eakate igapäevane hakkamasaamine oluliselt piiratud. Kolmel juhul oli tegemist ratastoolis isikutega ja nendest kaks eakat veedavad kogu oma aja kodustes tingimustes, kuna nad ei pääse eluruumist välja tervislikel põhjustel ja neil puudub kõrvaline abi. Üks neist elab kortermajas, mistõttu kodust välja saamine ratastooliga on juba tehnilistel põhjustel raskendatud. Ainus tegevus, millega R5 veel ise hakkama sai oli söögi tegemine, kuid kõikides muudes kodutoimingutes vajab ta kõrvalist abi. Koduteenust kasutas ta 2 h nädalas ja teenusel on ta olnud intervjuerimise hetkel viis kuud, enne seda pidi ta üksi hakkama saama.

„Enne olin täielikult hädas, palusin ühte tuttavat ja teist ja koguaeg palusin, et keegi süüa või puid tooks ja koguaeg tundsin end võlglasena /.../ Ise pöördusin oma murega valla poole ja oli väga tore sotstöötaja, kes võttis minu mure kuulda“ (R5).

Ühel juhul vajas inimene täielikku iseenda eest hooldamist ja seda kohustust täitis tema abikaasa. Tööaegadel esmapäevast reedeni viibis sügava puudega isik aga päevahoiuteenusel, tänu millele sai tema abikaasa tegeleda muude kohustustega. Ratastoolis isikut (R6) aitab transportida päevahoiuteenusel tema abikaasa. Seda teenust kasutavad nad viis päeva nädalas ja on teenusel olnud paar aastat.

2.3.3 Sotsiaalteenuste kättesaadavus ja kvaliteet Kastre vallas

Kolmanda ploki küsimuste abil soovis autor välja selgitada, millised on eakate enda ootused sotsiaalteenuste osas ning kuidas nad hindavad teenuste kättesaadavust ja kvaliteeti oma kogemuste põhjal ning mil määral on teenused nende elukvaliteeti mõjutanud.

Küsimusele, milliseid sotsiaalteenuseid Kastre vallas pakutakse eakatele abivajajatele, respondendid põhjalikku vastust anda ei osanud. Kõikide intervjueritavate jaoks seisnes kogu teenus selles ühes, mida nad hetkel tarbisid ehk, kas siis tugiisiku-, koduhooldus- või päevahoiuteenus. Kolm inimest mainisid, et küttepuude toetust on võimalik vallalt saada ja kahel juhul mainiti, et vald on aidanud prillide ostul.

Kõik teenuste saajad vastasid, et said kiirelt abi kohalikult omavalitsuselt, kui olid oma murega valla sotsiaalosakonna poole pöördunud. Initsiatiiv abi saamiseks on tulnud eakate endi poolt. Ühel juhul märkas isik valla infolehes artiklit päevahoiuteenuse kohta, mis ajendas teda kontakti looma sotsiaaltöötajaga, et teenusele pääseda. Valla poolt takistusi ei tulnud ning kogu protsess olevat tema jaoks lihtsaks tehtud. Tänu sujuvale koostööle kohaliku omavalitsusega, viibib tema sügava puudega abikaasa (R6) esmapäevast reedeni päevahoius. R3 juhtumi puhul kasutas eelnevalt koduhooldaja teenust tema ema, kuid peale ema surma jäi ta üksi ja ei saanud iseendaga enam piisavalt hästi hakkama. Ta pöördus oma murega valla sotsiaalosakonna poole ja talle võimaldati kohe ka koduteenust, mida ta on nüüdseks kasutanud mitmeid aastaid. Uurimuses

osalejad kasutasid neljal juhul koduteenust, kahel juhul tugiisiku teenust ja ühel juhul päevahoiuteenust.

„Koduste toimetustega saan veel hakkama, aga väljas enam ei saa ja vajan abi /.../ Operatsiooni tagajärjel mu jalg halvatus ära ja ma siis rääkisin, et mul on abi vaja ja asi aeti nii kaugele, et mulle anti abi“ (R3).

„Ma ei teadnud, mida oodata teenuselt, olen üle ootuste väga rahul ja selle eest väga tänulik“ (R6).

Ühte isikut intervjuerides selgus, et tal oli vajadus sotsiaaltranspordi teenuse järele ja seetõttu on talle kohaliku omavalitsuse poolt määratud tugiisik, kes teda vajadusel sõidutab. Abivajaja elukoha bussiliiklus ei olevat piisavalt hea. Kuus küsitletud isikut kasutasid sotsiaalteenust üks kuni kaks korda nädalas. Ühel juhul kasutati teenust kuni viis korda nädalas. Koduhooldaja ja tugiisiku kohustusteks oli abivajajatele toit poest koju tuua, ravimid tuua, aidata arvete tasumisel ning vajadusel transportida eakas arsti juurde. Enamus eakatest olid teenuseid kasutanud üle paari aasta ja hindasid teenuse kogust enda jaoks piisavaks. Viis respondenti mainisid, et nendele määratud hooldaja kohustuseks on neid vajadusel sõidutada.

Elukvaliteeti on sotsiaalteenus parandanud osaliselt kõikidel respondentidel. Nendele tuuakse toit koju ja vajadusel aidatakse koduste toimetuste juures. Ühe isiku hooldaja tunneb, et saab tänu teenusele rohkem kodus ära teha ja puhata, kui sügava puudega abikaasa päevahoiuteenusel on. Ilma teenuseta oleks tema elukvaliteet häiritud, kuna lähedase eest hooldamine nõuab väga palju aega ja energiat ning alati ei ole see kõige lihtsam tegevus. Vastajate hinnangul tervises seisundit sotsiaalteenus oluliselt ei mõjuta, kuid enesetunne on paranenud kõikidel.

Intervjueritavad said võimaluse hinnata sotsiaalteenuse kvaliteeti skaalal 1–5 (1 = mitte rahul; 5 = väga rahul). Üldine tulemus näitas, et kõik vastajad on teenusega rahul või väga rahul ning rahulolematust ei väljendanud keegi. Rahulolu nende seas tekitas asjaolu, et vald on nende abivajadust märganud ning sobivad lahendused välja pakkunud ning rakendatud meetmetest on neile hetkel piisanud. Üks respondent vastas, et valla sotsiaaltöötajad on toredad inimesed ja räägivad temaga ilusti.

Piirkonna sotsiaaltöö korraldust hinnates skaalal 1–5 (1 = mitte rahul; 5 = väga rahul) vastasid kolm inimest, et on väga rahul, kaks oli lihtsalt rahul ja ülejäänud kaks väga kiita ei tahtnud ning panid seetõttu hinnanguks 3 ehk rahuldav. Oma hooldajate ja tugiisikutega oldi siiski rohkem rahul kui piirkondliku töökorraldusega.

„Ilma temata (loe koduhooldaja) ma ei saaks üldse hakkama“ (R3).

Kõik uuringus osalejad vastasid, et eelistavad kohaliku omavalitsuse tuge ja toetust lähedaste abile, kuna ei soovi oma abivajadusega lähedasi koormata. R1-l ei olnud üldse lähedasi, kuna ta oli lastekodu laps. R2 elas üksi ja lähedaste abi ei soovi, kuna üldiselt tuli selle abi eest ka tasuda. R3 haige abikaasa ja poeg elavad Tartus ning tema ise Kastre vallas maamajas üksi ning lähedaste abi ei soovi. R4 koduteenuse maksavad kinni tema lapsed, seega lähedaste abi on osaliselt olemas. R5 pereliikmed elavad Tallinnas ja Soomes, mistõttu ei saa keegi teda aidata. Ta on ratastoolis, elab üksi ja vajab toimetulemiseks abi. R6 on ise sügava puudega ja teda hooldab tema abikaasa ning nad mõlemad vajavad kohaliku omavalitsuse tuge, et paremini hakkama saada. R7 lähedaste majanduslik olukord ei võimalda talle abi pakkuda ja seetõttu vajab ta kohaliku omavalitsuse tuge.

Ühel juhul mainis intervjuueeritav, et oleks soovinud valla toetust kaevu puhastamiseks ja maakodu remontimiseks, kuid talle ei võimaldatud seda, kuna tema majanduslik olukord olevat valla hinnangul hea. Teine intervjuueeritav mainis, et enne viimast haldusreformi sai ta ka kohalikut omavalitsuselt küttepuude toetust, kuid Kastre vallalt ta seda enam ei saa, kuna tema pension olevat selleks liiga suur. Teised respondendid sellelaadseid muresid ei väljendanud.

Küsimusele, kas Kastre vald pöörab piisavalt tähelepanu eakate toimetulekule ja ühiskonnaelus osalemise võimalustele, siis üks isik vastas, et ta ei tea sellest midagi, kuna kokkupuude vallaga on minimaalne. Ühel juhul mainis respondent, et tema hinnangul pöörab kohalik omavalitsus piisavalt tähelepanu, põhjendades seda sellega, et vald toob tasuta toidupaki koju kätte ja korraldab eakatele üritusi. Ka teine intervjuueeritav vastas, et vald organiseerib sagedasti üritusi eakatele ja korraldab nende transpordi üritustele saamiseks. Kõik ülejäänud vastasid, et vald pöörab piisavalt tähelepanu valla eakale elanikkonnale ja põhjendasid seda sellega, et neile on vajalik abi võimaldatud.

„Ma arvan, et kui ma vallalt midagi küsiks, siis nad kindlasti vaataks ja tuleks vastu ka, kuid ma ei ole midagi küsinud“ (R4).

„Kastre vald on nii tubli, et enne koroonaaega ajas jõuluajal kõik vanad kokku ja andis sooja söögi vanadele /.../ tegi kontserdi vanadele ja nüüd ei ole enam mitte midagi“ (R2).

Eakate seas läbi viidud intervjuude käigus selgus, et kõik eakad olid valla poolt pakutud sotsiaalteenuste kvaliteediga rahul ja teenused oli neile kergesti kättesaadavad. Sellest tulenevalt ei olnud vastajatel ettepanekuid Kastre vallale selles osas, mis nende elukvaliteeti veel paremaks aitaks muuta. Kõikide juhtumite puhul on abivajaja ise valla poole pöördunud abi saamiseks. Nimeliselt kiideti sotsiaaltöötajat Iiri Seppingut tema abivalmiduse eest.

2.3.4 Ekspertintervjuu analüüs

Kastre valla arengukava (2019) analüüsid selgus, et vallal puudub sotsiaaltransport ning autor soovis eksperdi käest teada saada, kuidas on see olukord praegusel hetkel (2021) ära lahendatud. Eksperdi vastusest selgub, et saatjat vajav eakas on saanud ja saab ka praegu transporditeenust kasutada koduhooldusteenuse alt. Lähiajal on plaanis sotsiaaltransporditeenuse kättesaadavust parandada ja võimaldada seda kõikidele õigustatud isikutele.

„Vald on osutanud sotsiaaltransporditeenust /.../ abivajajatele eluks hädavajalike teenustele jõudmiseks /.../, kuid on seda teinud väiksemas mahus kui sotsiaalhoolekande seadus ja puuetega inimeste sotsiaaltoetuste seadus ette näeb“ (E1).

Valla arengukavast (Kastre valla arengukava aastateks 2019–2026 kinnitamine, 2019, Lisa, lk 15) selgus, et valla territooriumil oleva SA Härmalõng Hooldekodu voodikohtade arv ei ole piisav ja nõudlus teenuse järele suureneb. Eksperdi käest sooviti teada, kuidas on see olukord ära lahendatud. Vastuses toodi välja, et 2020. aasta seisuga viibis üldhooldekodudes vallale teadaolevalt 20 eakat või puudega isiku, kelle kohatasu maksmisel osales ka Kastre vald kui inimese elukohajärgne kohalik omavalitsus. Vastuses aga ei selgu, millise piirkonna üldhooldusteenusel need 20 inimest viibivad. Milline on aga nõudlus sellise teenuse järele Kastre valla territooriumil, ekspert ei osanud

hinnata, kuna neil puudub ülevaade selles, kui palju Kastre vallas elavaid isikuid viibib üldse üldhooldusteenusel ja millistes hooldekodudes nad asuvad.

Eksperti vastusest selgub, et sotsiaalteenus ei tohiks eakale abivajajale kättesaamatuks jääda, kuid võib juhtuda, et abivajadust ei märgata õigeaegselt ja toob näitena, kui eakas elab kaugel ja tema suhtlus lähedastega on vähene või puudulik, mistõttu keegi ei pruugi märgata tema abivajadust. Üldjuhul saab valla sotsiaalosakond abivajadusest teada siiski läbi teiste isikute, olgu selleks lähedane, naaber või perearst. Samas ei ole ka välistatud, et abivajadust märkab piirkonna sotsiaaltöötaja mõne visiidi käigus.

Uurides ekspertilt, kuidas on eakad rahul sotsiaalteenuste kvaliteediga ning kas esineb ka rahulolematust, siis selgus, et vähesel määral rahulolematust siiski esineb. Eksperti praktika jooksul küll üksikute juhtudel ja kõik olukorrad on saanud kenasti lahendatud. Üldjuhul ollakse teenustega rahul.

„Ette on tulnud üks suuline kaebus koduteenuse suhtes, üks kaebus tugiisikuteenuse suhtes, kaks-kolm kaebust eluasemeteenusel olevatelt klientidelt, kes pole rahul olnud eluaseme seisukorraga. Kaebuste esitajateks on olnud enamjaolt psüühikahäirega tööealised inimesed“ (E1).

Küsimusele, kuidas kohalik omavalitsus saab kaasa aidata sotsiaalteenuste kättesaadavuse ja kvaliteedi parendamisele, vastas ekspert, et lähiajal on plaanis täiendada valla kodulehte pakutavate sotsiaalteenuste loetelu ja teenuste kirjeldusega. Intervjuus tõi valla esindaja välja ka asjaolu, et järgmisel aastal on tõenäoliselt valla eelarves kasvamas ka rahaline kulu sotsiaalvaldkonnale, mis aitab kaasa teenuste kvaliteedi parendamisele.

Ekspertintervjuu tulemusena selgus, et Kastre valla eakatele abivajajatele võimaldatakse vajadusel sobiv sotsiaalteenus kui abivajadust on märgatud ja seaduse järgi on isikul õigus seda saada. Klientide rahulolu teenuste suhtes on üldiselt hea ja rahulolematust kvaliteediga esineb harva.

2.4 Arutelu, järeldused ja ettepanekud

Erinevate uuringute põhjal võis eeldada, et Eesti riigis ei ole vajaduspõhised sotsiaalteenused ja hooldusvõimalused kõikidele abivajajatele piisavalt kättesaadavad, kuna kohalikud omavalitsused korraldavad oma siseelu iseseisvalt ja vastavalt olemasolevatele võimalustele. Kastre valla rahvaarv on iga aastaga järjest kasvanud ja tõenäoline on, et tulevikus kasvab ka eakate osakaal, millele aitab kaasa ka üldine rahvastiku vananemise protsess ühiskonnas.

Teoreetilises osas selgus, et tulevikus eakate inimeste osakaal kahekordistub (United Nations, 2020, lk 5) ja on tõenäoline, et sarnane olukord tekib ka Kastre vallas. Kui hetkel elab Kastre vallas ligi 900 inimest, kes on 65-aastased ja vanemad (Statistikaamet, 2020e), siis tulevikus on eakaid kaks korda rohkem. Lisaks eakate osakaalu kasvule on Kastre valla eakate koguarvust ligi pooled puudega eakad (Kastre valla arengukava aastateks 2019–2026 kinnitamine, 2019, Lisa, lk 15) ning see asjaolu vajab märkamist, kuna just nemad vajavad kõige rohkem oma lähedaste või kohaliku omavalitsuse tuge.

Puudega eakate osakaalu kasv võib hakata rohkem koormama kogu sotsiaalsüsteemi, mis omakorda mõjutab kogu ühiskonda terviklikult (United Nations Economic Commission for Europe, 2009, lk 2). Seetõttu on oluline juba praegu arendada sotsiaalteenuseid, et pakkuda toimivaid valmislahendusi suurenenud nõudluse korral. Autori läbi viidud uurimusest selgus, et kõik eakad respondendid olid puudega ja enamus neist elasid üksinda ning vajasisid just seetõttu sotsiaalteenust, mis toetaks nende iseseisvat toimetulekut. Autor nõustub asjaoluga, et hilisemas eas esinevaid terviseprobleeme oleks võimalik mingil määral ennetada, kuid selleks on vaja inimeste teadlikkust tervislikest eluviisidest tõsta. Halvema tervisega eaka toimetulek on üldjuhul raskendatud, mistõttu vajab ta lähedaste või kohaliku omavalitsuse abi (Sotsiaalministeerium 2013, lk 50).

Väljaspool kodu osutatava üldhooldusteenuse kasutamise kohta läbi viidud uurimuses (2015–2019) selgus, et kliendi elukohajärgne teenus ei ole asukoha või hinna poolest osadele abivajajatele kättesaadav või piisavalt kvaliteetne (Sotsiaalministeerium, *s. a.*). Kastre vallas läbi viidud uurimuses selgus, et valla territooriumil on üks üldhooldusteenust pakkuv hooldekodu, mille võimekus on hooldada kuni 85 klienti, kuid teenus jääb kättesaamatuks näiteks tõsisemate tervisehädadega või dementsele inimesele.

Toetudes teooriaosale ja tehes järeldusi, et ka erivajadustega eakate osakaal on tulevikus tõenäoliselt kasvamas, siis autor leiab, et selle asjaoluga tuleb arvestada ja sobivad lahendused Kastre vallas varakult välja arendada.

Tervikliku ja toimiva süsteemi loomist üle kogu Eesti on soovitanud ka Kriisk oma uurimuse tulemustele toetudes (Kriisk, 2021, lk 52–61). Kastre vald võiks luua võrdsed võimalused kõikidele oma haldusala eakatele abivajajatele, sealhulgas tõsisemate tervisehädadega ja dementsetele inimestele, et nende elukohajärgses piirkonnas oleks üldhooldusteenus võimalikult kättesaadav. Kastre vald planeerib lähitulevikus luua hooldekodus seitse uut voodikohta, kuid autori hinnangul ei pruugi see lahendus olla piisav. See kogus võib ära lahendada hetkeolukorra nõudluse, kuid tulevikus tuleks luua rohkem voodikohtasid kui arvestada asjaoludega, et rahvastik vananeb ja nõudlus teenuste järele on kasvamas. Kastre vald on oma arengukavas ära maininud, et rahvastik on vananemas ja nõudlus erinevate teenuste järele kasvamas (Kastre valla arengukava aastateks 2019–2026 kinnitamine, 2019, lk 15), millest võib järeldada, et nad on teadlikud probleemi olemasolust.

Teooria osas on kirjeldatud, et omaste-hooldajate sissetulekud on väikesed ja kohustused suured (Annus-Anijärv, 2014, lk 34–35). Sotsiaalministeerium on seadnud eesmärgiks vähendada lähedaste hooldajate koormust, kuid võimaldades sealhulgas kvaliteetset sotsiaalteenust hoolealusele (Sotsiaalministeerium, 2016, lk 2). Käesoleva uurimuse käigus selgus, et Kastre vald maksis omaste-hooldajale hooldajatoetust keskmiselt 520 eurot aastas (Kastre Vallavalitsus, 2020, lk 14), mis autori hinnangul ei ole piisav, et motiveerida omaste-hooldajat oma lähedase eest hoolitsema. Lähedaste eest hoolitsemine mõjutab hooldajate endi elukvaliteeti ja tööelu ning olukord vajaks praegusest paremat lahendust, kas siis suuremate toetuste näol või kvaliteetsete sotsiaalteenuste abil.

Kogutud andmete põhjal saab eeldada, et Kastre vald pakub oma haldusalal erinevaid sotsiaalteenuseid vastavalt vajadusele ja kõikidele vanusegruppidele. Järgnevalt on kirjeldatud kõik Kastre vallas pakutavad sotsiaalteenused, mis selgusid uurimuse käigus:

- Kastre vald pakub koduteenust (SHS § 17 lg 1) ja teenusesaajad olid teenuse kättesaadavuse ja kvaliteediga rahul;

- Kastre valla hallatav asutus on SA Hooldekodu Härmalõng, mis mahutab hetkel 85 abivajajat, kuid nõudlus sellise teenuse järele on kasvamas. Ekspertintervjuu käigus selgus, et koostööpartneritena kasutatakse veel Karaski Pansionaati, Ristipalo Pansionaati, Lõuna-Eesti Hooldekeskust, Värskas Südamekodu ja Uderna Hooldekodu. Kastre vallas on väljaspool kodu osutatav üldhooldusteenus (SHS § 20 lg 1) osaliselt kättesaadav. Tõsisemate tervisehädadega või dementselle inimesele võib üldhooldus- ja erihoolekandeteenus jääda siiski kättesaamatuks ning teenuse saamiseks peavad abivajajad pöörduma muu piirkonna teenusepakkujate poole;
- Kastre vald pakub tugiisikuteenust (SHS § 23 lg 1) ja intervjueritud isikud hindasid teenuse kättesaadavust ja kvaliteeti heaks;
- Täisealise isiku hooldusteenus (SHS § 25 lg 1) – Kastre vald maksis vallas elavale raske või sügava puudega täisealise isiku hooldajale hooldajatoetust ja seda 47-le hooldajale kokku summas 24 444 eurot (Kastre Vallavalitsus, 2020, lk 14);
- Isikliku abistaja teenust (SHS § 27 lg 1) osutatakse, kuid selgitav info selle kohta valla kodulehel ja avalikes dokumentides puudub. Arengukavas on välja toodud, et teenuse kättesaadavuse parendamiseks on vaja lisaressurssi, et tagada ka teenuse kvaliteet (Kastre valla arengukava aastateks 2019–2026 kinnitamine, 2019, lk 16);
- Varjupaigateenust (SHS § 30 lg 1) ostab vald sisse Tartu Varjupaigast (Ekspert, e-kiri, 20.04.2021);
- Varjupaiga või turvakodu ehitamine perevägivallajuhtumite ohvritele on arengukava tegevuskavas ühe eesmärgina ära kirjeldatud, kuid tegevust realiseerima ei ole hakatud (Kastre valla arengukava aastateks 2019–2026 kinnitamine, 2019, lk 16). Turvakoduteenust (SHS § 33 lg 1) ostetakse sisse Tartu Laste Turvakodust ja Tartu Naiste Tugikeskusest (Ekspert, e-kiri, 20.04.2021);
- Sotsiaaltransporditeenust (SHS § 38 lg 1) pakutakse erivajadustega lastele ja transporditoetust makstakse vanematele, kes erivajadusega lapsi ise sõidutavad. Eakatele võimaldatakse sarnast teenust koduteenuse kaudu. Vald teeb koostööd Aini Transport OÜ, GoTaksopark OÜ ja MTÜ Tartumaa Ühistranspordikeskusega (Ekspert, e-kiri, 20.04.2021);
- Eluruumi tagamise (SHS § 41 lg 1) teenus on Kastre vallas kättesaadav. Vallale kuulub 22 sotsiaalkorterit, kuid nende seisukorra kohta on vald saanud ka kaebusi,

millest võiks järeldada, et teenus ei pruugi olla kvaliteetne (Ekspert, e-kiri, 20.04.2021);

- Võlanõustamisteenus (SHS § 44 lg 1) – Kastre valla avalikes dokumentides info selle teenuse kohta puudub, kuid ekspertintervjuu käigus selgus, et teenust pakutakse, kuid kindlat koostööpartnerit ei ole;
- Lapsehoiuteenus (SHS § 45´ lg 1) – avalikes dokumentides info selle teenuse kohta puudus, kuid teenust pakutakse läbi koostööpartnerite SA Eesti Agrenska Fond ja ProVida Kliinik OÜ (Ekspert, e-kiri, 20.04.2021);
- Asendus- ja järelhooldusteenusele kulutas vald kokku 67 444 eurot (Kastre Vallavalitsus, 2020, lk 23), kuid analüüsitud dokumentides selgitav info nende teenuste kohta puudus. Ekspertintervjuu käigus selgus, et teenust pakutakse läbi koostööpartnerite SOS Lasteküla Eesti Ühing ja SA Tartu Perekodu Käopesa.

Lisaks eelnevale loetelule pakub Kastre vald ka vajadusel psühholoogilist nõustamist, pereteraapiat, loovteraapiat ja teenuseid võimaldatakse abivajajale Tartu Laste Tugikeskuse ja Katriito OÜ kaudu. (Ekspert, e-kiri, 20.04.2021)

Kastre valla sotsiaalteenuse kättesaadavuse hindamiseks on kasutatud küsimusi: kas teenust osutatakse või mitte; kas või millist teenust abivajaja üldse vajab; kas ja milline teenus lahendab ära abivajaja olukorra (Kriisk, 2021, lk 55) ning autor teeb omad järeldused kogutud andmete põhjal. Teenuse kvaliteedi hindamiseks on antud töös kasutatud asja või teenuse omadust olema hea kasutajale vastavalt otstarbele ja vajadustele ning seda kasutaja hinnangust või kogemusest lähtuvalt (Sotsiaalkindlustusamet, 2020, lk 4).

Läbi viidud intervjuude ja andmete analüüsimisel selgus, et Kastre vallas on olemas hästi toimiv süsteem, mis toetab eakat abivajajat. Intervjueeritud isikute sõnul on nad kohalikult omavalitsuselt abi saanu olukorras, kus nende iseseisev toimetulek on tervislikel või sotsiaalsetel põhjustel raskendatud. Valla asukoht on Tartu lähedal, mis omakorda soosib seda, et vajadusel saab Kastre vald kaasata sotsiaalteenust osutavad koostööpartnerid mujalt kui kohalikul omavalitsusel puudub võimalus seda ise pakkuda. Autori järeldus on, et Kastre valla poolt pakutavad tugiisiku-, koduhooldus- ja päevahoiuteenus on eakatele abivajajatele piisavalt kättesaadavad ja kvaliteetsed.

Uurimuse käigus ei selgunud piisavalt andmeid kõikide sotsiaalteenuste kohta, kuna intervjueritud isikutel ei olnud otsest kokkupuudet kõikide teenustega ja seetõttu ei ole autori järeldus sotsiaalteenuste kättesaadavuse ja kvaliteedi suhtes veel lõplik.

Kastre vald on väga palju tähelepanu pööranud sotsiaalsele kaitsele ja liigub selles suunas, et eakate suurenev vajadus sotsiaalteenuste järele saaks rahuldatud. Uurimuses osalenud eakad abisaajad olid üldiselt väga rahul Kastre valla sotsiaaltöö korraldusega ja teenustega, mis neile võimaldatud on. Lähtudes uurimistöö tulemustest teeb uurimuse autor Kastre vallala järgmised ettepanekud:

- uuendada Kastre valla kodulehte, mis annaks parema ülevaate kohaliku omavalitsuse poolt pakutavatest sotsiaalteenustest;
- tutvustada abivajajatele olemasolevaid sotsiaalteenuseid;
- leida võimalusel ressursse isiku hooldusteenuse arendamiseks;
- selgitada välja piirkonna eakate vajadused erinevate sotsiaalteenuste järele;
- luua rohkem voodikohtasid hooldekodus ja võimaldada teenust ka erivajadustega inimestele.

Autori ettepanekud on tehtud eesmärgil, et Kastre valla elanikkonna (sh abivajajate) elukvaliteet paraneks, sotsiaalteenused oleksid veelgi enam kättesaadavamad ja kvaliteetsemad. Uurimusest selgus, et Kastre valla sotsiaalosakond on üsna teadlik oma piirkonna sotsiaalsetest probleemidest ning tegutseb aktiivselt selles suunas, et probleemid leiaksid sobiva lahenduse.

Uurimustöö eesmärk sai täidetud ja uurimisküsimused leidsid vastuse. Kvalitatiivne uurimismeetodi abil oli võimalik välja selgitada eakate rahulolu Kastre valla sotsiaalteenuste kättesaadavuse ja kvaliteedi kohta, küsides infot nende endi kogemuste kohta, kuid saadud tulemus ei ole lõplik. Lõputöö teemal üldisema rahuolu uuringu läbiviimiseks tuleks valida suurem valim ja põhjalikuma tulemuse saavutamiseks oleks vajalik toetada kvalitatiivset uuringut ka kvantitatiivse meetodi abil.

KOKKUVÕTE

Rahvastiku vananemine toob kaasa eakate osakaalu suurenemise tulevikus, mistõttu on kasvamas ka eakate nõudlus erinevate sotsiaalteenuste järele. Viimased uurimistulemused juhivad tähelepanu sellele, et Eestis ei ole vajaduspõhised sotsiaalteenused ja hooldusvõimalused kõikidele abivajajatele piisavalt kättesaadavad ja kvaliteetsed ning olukord vajab lahendust. Käesoleva töö autor pidas vajalikuks uurida, kas sarnane olukord eksisteerib ka Kastre vallas ja kas vajaduspõhised sotsiaalteenused jäävad valla territooriumil abivajajatele kättesaamatuks ning on ebakvaliteetsed.

Teemakohase kirjandusega tutvudes selgus, et Eesti ei ole ratifitseerinud Euroopa Nõukogu sotsiaalharta artiklit 23, mis tagaks eakate õiguse sotsiaalkaitsele. Riik põhjendab artikliga mitteliitumist sellega, et tulevikus saab olema pensionil olevaid inimesi veel rohkem ja olukord hakkab oluliselt koormama riigi majandust, mistõttu nad ei suudaks pensionäridele pakkuda mõistlikku pensionitasu. Selgus, et Eesti riik ei soovi sotsiaalharta 23. artiklit ratifitseerida seetõttu, et ta ei suuda tagada eakate inimeste heaolu nõutud tingimustel.

Eesmärgi saavutamiseks tutvus autor Kastre valla avalike dokumentidega, et saada täielikku ülevaadet valla sotsiaalvaldkondlike probleemide ja planeeritud lahenduste kohta. Lisaks dokumentide sisuanalüüsile kogus autor andmeid intervjuuerides poolstruktureeritud küsimustiku abil Kastre valla eakaid ja sotsiaalosakonna ametnikku, kasutades uurimismetoodikana kvalitatiivset meetodit.

Kastre valla avalikke dokumentide sisuanalüüsi tulemusena selgus, et sotsiaaltransport ei ole kõikidele abivajajatele kättesaadav, kuid läbi viidud ekspertintervjuu käigus ilmnis info, et see olukord on valla poolt ära lahendatud. Käesolevast aastast (2021) hakati sotsiaaltransporditeenust pakkuma kõikidele õigustatud isikutele. Eelnevalt said sotsiaaltransporditeenust kasutada ainult need eakad, kellele oli määratud tugiisik või koduhooldaja, kes abivajajat vajadusel sõidutas ja transpordi teenust pakuti koduhooldusteenuse alt. Sarnane korraldus jääb kehtima ka praegusel hetkel. Muutunud

on asjaolu, et nüüd saavad sotsiaaltransporti kasutada ka need eakad, kellele koduhooldajat või tugiisikut valla poolt määratud pole, kuid vajavad siiski mingil põhjusel enda transportimist.

Uurimuse käigus selgus, et Kastre vallas ei ole üldhooldusteenus kõikidele abivajajatele kättesaadav ja seda eriti olukorras, kus abi vajab tõsiselt haige või dementne inimene. Lõputöö raames ei selgunud, millist lahendust kohalik omavalitsus konkreetsele probleemile näeb ja teema vajaks edaspidist uurimist.

Kastre valla sotsiaalosakond on teadlik, et rahvastiku vananemisega kasvab ka eakate nõudlus sotsiaalteenuste järele. Sotsiaalsele kaitsele on vald eraldanud olulisel määral rahalisi vahendeid ning viimastel aastatel on teostatud erinevaid projekte, mis toetavad eakate abivajajate paremat toimetulekut ja elukvaliteeti. Lähitulevikus on oodata, et vald eraldab eelarveliselt rohkem raha sotsiaalvaldkonnale teenuste arendamiseks ning kättesaadavuse ja kvaliteedi parendamiseks.

Kogutud andmete põhjal jõudis autor järelduseni, et üldjuhul on Kastre valla sotsiaalteenused eakatele abivajajatele piisavalt kättesaadavad ja kvaliteetsed. Kõik intervjueeritud eakad isikud olid oma abivajadusega valla sotsiaalosakonna poole pöördunud ning neile võimaldati teenuseid, mis toetasid nende iseseisvat toimetulekut. Lõputöö eesmärk sai täidetud ja uurimisküsimused vastatud.

Uurimistulemuste ja järelduste põhjal teeb autor Kastre vallale järgmised olulised ettepanekud sotsiaalteenuste kättesaadavuse ja kvaliteedi parendamiseks: uuendada Kastre valla kodulehte, mis annaks parema ülevaate sotsiaalteenustest; tutvustada abivajajatele olemasolevaid sotsiaalteenuseid; leida võimalusel ressursse isiku hooldusteenuse terviklahenduste loomiseks; selgitada välja piirkonna eakate vajadused erinevate sotsiaalteenuste järele; luua rohkem voodikohtasid hooldekodus ja võimaldada teenust ka erivajadustega inimestele.

Antud lõputöö sai koostatud koostöös Kastre vallavalitsuse ja valla eakate elanikega, kes andsid nõusoleku ennast intervjueerida ning kogutud andmeid ja tulemusi jagada. Lõputöö valmis juhendaja kaasabil. Autor soovib tänada kõiki uurimuses osalejaid ja toetajaid, sealhulgas juhendajat.

VIIDATUD ALLIKAD

- Aaviksoo, A., Kruus, P., Leppik, L., Sikkut, R., Veldre, V., & Vörk, A., (2011). *Eesti sotsiaalkindlustussüsteemi jätkusuutliku rahastamise võimalused*. Poliitikauuringute Keskus Praxis. <http://rahvatervis.ut.ee/bitstream/1/5648/1/Praxis2011.pdf>
- Algma, S. (2014). *Sotsiaalne ettevõtlus kui üks sotsiaaltöö vorm Eestis sotsiaalse ettevõtte ja kohaliku omavalitsuse koostöö näitel*. [Bakalaureusetöö, Tartu Ülikool, Ühiskonnateaduste Instituut]. DSpace. https://dspace.ut.ee/bitstream/handle/10062/39512/algma_signe_ba_2014.pdf?sequence=1&isAllowed=y
- Alumäe, T., Tilk, O., & Asadullah. (2018). *Advanced Rich Transcription System for Estonian Speech*. Tallinna Tehnikaülikool. <http://bark.phon.ioc.ee/webtrans/>
- Annus-Anijärv, L. (2014). Ülalpidamise kohustus eaka inimese hoolduses. *Sotsiaaltöö*, 1, 34–36. https://www.tai.ee/images/Artiklid/Oigus_Ylalpidamise_kohustus_eaka_inimese_hoolduses.pdf
- Arenguseire Keskus. (2018). *Riigivalitsemise ja E-riigi stsenaariumid*. https://www.riigikogu.ee/wpcms/wp-content/uploads/2017/09/arenguseire_keskus_riigivalitsemise_raport_2018.pdf
- AS Emor & Poliitikauuringute Keskus Praxis. (2015). *Vanemaealiste ja eakate toimetuleku uuring 2015*. https://www.sm.ee/sites/default/files/content-editors/Ministeerium_kontaktid/Uuringu_ja_analuusid/Sotsiaalvaldkond/veu2015aruanne_tnsemorsapraaxis_final.pdf
- Bergmann, D. (2019, detsember). Poka Sotsiaalteenuste Keskus laieneb. *Kastre valla infoleht*. <https://docplayer.ee/170462785-Poka-sotsiaalteenuste-keskus-laieneb.html>
- Börsch-Supan, A., Kneip, T., Litwin, H., Myck, M., & Weber, G. (2015). SHARE: a European policy device for inclusive ageing societies. In A. Börsch-Supan, T.

- Kneip, H. Litwin, M. Myck & G. Weber (Eds.), *Ageing in Europe – Supporting Policies for an Inclusive Society* (pp. 1–22). Walter de Gruyter GmbH & Co KG. <https://doi.org/10.1515/9783110444414>
- Council of Europe. (2021). *Chart of signatures and ratifications of Treaty 163*. <https://www.coe.int/en/web/conventions/full-list/-/conventions/treaty/163/signatures>
- Dlugosz, Z. (2011). Population ageing in Europe. *Procedia – Social and Behavioral Sciences* 19, 47–55. <https://doi.org/10.1016/j.sbspro.2011.05.106>
- Eesti Vabariigi põhiseadus. (1992). *Riigi Teataja*, 26, 349; *Riigi Teataja I*, 15.05.2015, 2. <https://www.riigiteataja.ee/akt/115052015002>
- Government of the Republic of Estonia. (2020). *European Social Charter (Revised). Fourth Report. Provided within the framework of Article 22 of the Social Charter by the Republic of Estonia*. https://www.sm.ee/sites/default/files/sotsiaalharta_ratifitseerimata_satete_aruann_e_2020_eng.pdf
- Grunfelder, J., & Roto, J. (2014). Chapter 3: Population ageing. In J. Roto, J. Grunfelder & L. Rispling (Eds). *State of the Nordic Region 2013* (pp. 23–30). Nordregio. <https://www.diva-portal.org/smash/get/diva2:700279/FULLTEXT01.pdf>
- Isikliku abistaja teenuse osutamise kord Kastre vallas. (2020). *Riigi Teataja IV*, 04.03.2020, 29. <https://www.riigiteataja.ee/akt/404032020029>
- Kalmo, H., & Kask, O. (2020). Põhiseaduse § 10 kommentaar. Ü. Madise, H. Kalmo, O. Kask & P. Pruks (toim), *Eesti Vabariigi põhiseadus. Kommenteeritud väljaanne* (5. täiend. vlj., lk 110–126). Sihtasutus Iuridicum, <https://pohiseadus.ee/public/PSkomm2020.pdf>
- Kasprzak, E. (2010). Perceived social support and life satisfaction. *Polish Psychological Bulletin*, 41(4), 144–154. <https://doi.org/10.2478/v10059-010-0019-x>
- Kastre vald. (s. a). *Uudised ja teated*. <https://www.kastre.ee/>
- Kastre vald. (2021, 9. veebruar). *Poka Sotsiaalteenuse Keskus*. <https://www.kastre.ee/poka-sotsiaalteenuste-keskus>
- Kastre valla arengukava aastateks 2019–2026 kinnitamine. (2019). *Riigi Teataja IV*, 13.08.2019, 2. Lisa. https://www.riigiteataja.ee/aktilisa/4130/8201/9002/Kastre_lisa.pdf

- Kastre valla eelarvestrateegia aastateks 2019–2022 kinnitamine. (2018). *Riigi Teataja IV*, 18.10.2018, 27. <https://www.riigiteataja.ee/aktilisa/4181/0201/8027/eelarvestrateegia.pdf#>
- Kastre valla eelarvestrateegia aastateks 2020–2023 kinnitamine. (2019). *Riigi Teataja IV*, 22.10.2019, 8. <https://www.riigiteataja.ee/akt/422102019008>
- Kastre Vallavalitsus. (2020). *Kastre valla konsolideerimisgrupi majandusaasta aruanne 2019. aasta*. <https://www.kastre.ee/majandusaasta-aruaanded>
- Kastre valla eelarvest makstavate sotsiaaltoetuste piirmäärad. (2018). *Riigi Teataja IV*, 03.05.2018, 16; *Riigi Teataja IV*, 29.12.2018, 210. <https://www.riigiteataja.ee/akt/403052018016?leiaKehtiv>
- Koduteenuste osutamise kord. (2018). *Riigi Teataja IV*, 18.10.2018, 23. <https://www.riigiteataja.ee/akt/418102018023>
- Kohaliku omavalitsuse korralduse seadus. (1993). *Riigi Teataja I*, 37, 558; *Riigi Teataja I*, 10.07.2020, 97. <https://www.riigiteataja.ee/akt/1048161?leiaKehtiv>
- Kriisk, K. (2021). Kohalike sotsiaalteenuste ja sotsiaaltoetuste kättesaadavus. *Sotsiaaltöö*, 1, 52–62. <https://www.tai.ee/et/valjaanded/ajakiri-sotsiaaltoe/sotsiaaltoeoe-2021-1/kohalike-sotsiaalteenuste-ja-sotsiaaltoetuste-kaettesaadavus>
- Kvist, J., Fritzell, J., Hvinden, B., & Kangas, O. (2012). Changing social inequality and the Nordic welfare model. In J. Kvist, J. Fritzell, B. Hvinden & O. Kangas (Eds.), *Changing social equality: The Nordic welfare model in the 21st Century* (pp. 1–22). The Policy Press.
- Lai, A. (2017). Pikaajalise hoolduse olukord Eestis ja riigi väljakutsed omastehooldajate koormuse vähendamisele. *Sotsiaaltöö*, 4, 8–14. https://intra.tai.ee//images/prints/documents/15174743354_Sotsiaaltoe_4_2017_veebi.pdf
- Loom, R., & Saarevet, J. (2020). Sotsiaalabi piirid-inimeste õigused ja kohalike omavalitsuste kohustused. *Sotsiaaltöö*, 1, 76–81. <https://www.tai.ee/et/valjaanded/ajakiri-sotsiaaltoe/sotsiaaltoeoe-2020-1/sotsiaalabi-piirid-inimeste-õigused-ja-kohalike-omavalitsuste-kohustused>

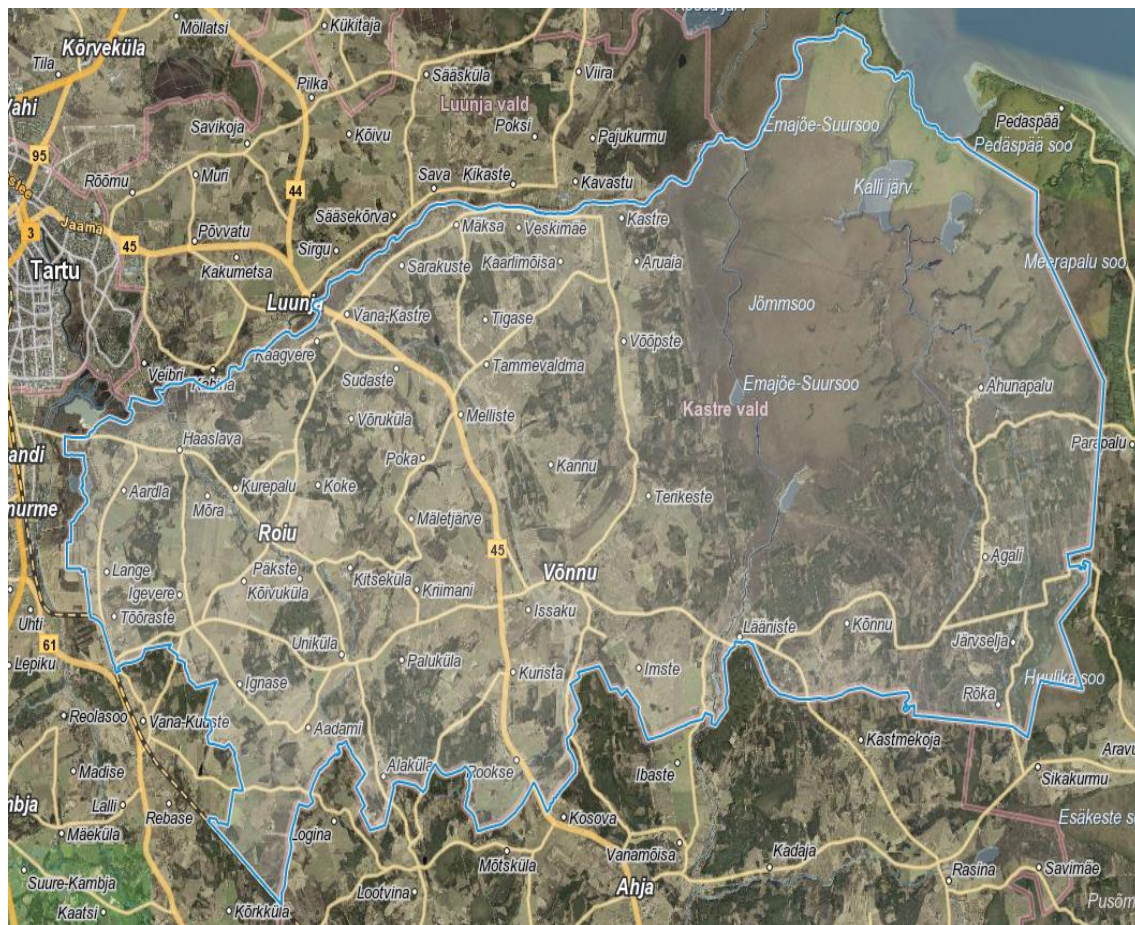
- Malley, J., & Fernández, J.-L. (2010). Measuring quality in social care services: theory and practice. *Annals of Public and Cooperative Economics*, 81(4), 559–582. <https://doi.org/10.1111/j.1467-8292.2010.00422.x>
- Mohajan, H., K. (2018). Qualitative Research Methodology in Social Sciences and Related Subjects. *Journal of Economic Development, Environment and People*, 7(1), 23–48. <https://mpr.ub.uni-muenchen.de/85654/>
- Parandatud ja täiendatud Euroopa sotsiaalharta. (2000). *Riigi Teataja II*, 15, 93. <https://www.riigiteataja.ee/akt/78197>
- Perekonnaseadus. (2009). *Riigi Teataja I*, 60, 395; *Riigi Teataja I*, 27.10.2020, 15. <https://www.riigiteataja.ee/akt/13330603?leiaKehtiv>
- Ploom, K. (2017). Kohaliku omavalitsuse väljakutsed sotsiaalteenuste osutamisel. *Sotsiaaltöö*, 1, 12–15. https://intra.tai.ee//images/prints/documents/151747405530_TAI_Sotsiaalt66_2017-01-veebi.pdf
- Rahandusministeerium. (s. a.). *Kohustuslike kohalike omavalitsuse ülesannete ja kohaliku omavalitsuse üksuste täidetavate riiklike ülesannete piiritlemise juhend*. https://www.rahandusministeerium.ee/sites/default/files/document_files/kov/kov_ulesannete_ja_kov_riiklike_ulesannete_piiritlemise_juhend.pdf
- Riigikantselei, & Rahandusministeerium. (2019). Edukas kohanemine muutustega rahvastikus. *Eesti 2035 töömaterjal*. <https://www.valitsus.ee/media/64/download>
- Riigikohtu põhiseaduslikkuse järelevalve kolleegium. (2019, 9. detsember). *Kohtuotsus*. Kohtuasja number 5-18-7. <https://www.riigiteataja.ee/kohtulahendid/fail.html?id=260728666>
- Riigikohtu üldkogu. (2004, 21. jaanuar). *Kohtuotsus*. Kohtuasja number 3-4-1-7-03. <https://www.riigikohus.ee/et/lahendid?asjaNr=3-4-1-7-03>
- Riigikohtu üldkogu. (2010, 16. märts). *Kohtuotsus*. Kohtuasja number 3-4-1-8-09. <https://www.riigikohus.ee/et/lahendid?asjaNr=3-4-1-8-09>
- SA Hooldekodu Härmalõng. (s. a.). *SA Hooldekodu Härmalõng*. <https://www.harmalong.ee/>
- Sarapuu, A. (2018, 18. juuni). *Hoolduskoormus ei murra konti, kui tead oma õigusi*. <https://www.oiguskantsler.ee/et/%C3%B5iguskantsleri-n%C3%B5unik-angelika-sarapuu-hoolduskoormus-ei-murra-konti-kui-tead-oma-%C3%B5igusi>

- Sotsiaalhoolekande seadus. (2015). *Riigi Teataja I*, 30.12.2015, 5; *Riigi Teataja I*, 21.04.2020, 39. <https://www.riigiteataja.ee/akt/113032019155?leiaKehtiv>
- Sotsiaalkindlustusamet. (2018a). *Eesti sotsiaalteenuste üldine kvaliteedijuhis*. https://www.sotsiaalkindlustusamet.ee/sites/default/files/content-editors/Kvaliteet/eesti_sotsiaalteenuste_kvaliteedijuhis.pdf
- Sotsiaalkindlustusamet. (2018b). *Väljaspool kodu osutava üldhooldusteenuse kvaliteedijuhis*. https://sotsiaalkindlustusamet.ee/sites/default/files/news-related-files/valjaspool_kodu_osutatava_uldhooldusteenuse_kvaliteedijuhis.pdf
- Sotsiaalkindlustusamet. (2020). *Hoolekandeteenuste kvaliteedi juhendmaterjal*. https://sotsiaalkindlustusamet.ee/sites/default/files/content-editors/Sotsiaalteenused/Kvaliteet/hoolekandeteenuste_kvaliteedi_juhendmaterjal.pdf
- Sotsiaalministeerium. (s. a.). *Väljaspool kodu osutatav üldhooldusteenus, 2015–2019*. https://www.sm.ee/sites/default/files/content-editors/Ministeerium_kontaktid/Statistika/Sotsiaalvaldkond/Sotsiaalhoolekanne/uldhooldusteenus_2015-2019.docx
- Sotsiaalministeerium (2013). *Aktiivsena vananemise arengukava 2013–2020*. https://www.sm.ee/sites/default/files/content-editors/eesmargid_ja_tegevused/Sotsiaalhoolekanne/Eakatele/aktiivsena_vananemise_arengukava_2013-2020.pdf
- Sotsiaalministeerium. (2016). *Heaolu arengukava 2016–2023*. https://www.sm.ee/sites/default/files/content-editors/eesmargid_ja_tegevused/heaolu_arengukava_eelnou_0.docx
- Sotsiaalministeerium. (2021). *Euroopa sotsiaalharta*. <https://www.sm.ee/et/euroopa-sotsiaalharta>
- Statistikaamet. (2011, 16. detsember). *Suhtelises vaesuses elavate inimeste osatähtsus mullu suurenes*. <https://www.stat.ee/et/uudised/pressiteade-2011-162>
- Statistikaamet. (2020a, 27. august). *RV045: Oodatav eluiga sünnimomendil ja elada jäänud aastad soo ja vanuse järgi* [andmebaas]. https://andmed.stat.ee/et/stat/rahvastik__rahvastikunaitajad-ja-koosseis__demograafilised-pehinaitajad/RV045

- Statistikaamet. (2020b, 18. detsember). LES01: *Vaesuse ja ilmajäetuse määr vanuserühma ja soo järgi* [andmebaas].
https://andmed.stat.ee/et/stat/sotsiaalelu__sotsiaalne-terjutus-laekeni-indikaatorid__vaesus-ja-ebaverdsus/LES01
- Statistikaamet. (2020c, 15. mai). RV0291U: *Rahvaarv, pindala ja asustustihendus, 1. jaanuar. Haldusjaotus seisuga 01.01.2018* [andmebaas].
https://andmed.stat.ee/et/stat/rahvastik__rahvastikunaitajad-ja-koosseis__rahvaarv-ja-rahvastiku-koosseis/RV0291U
- Statistikaamet. (2020d, 25. veebruar). SK153: *Keskmine pension ja vanaduspension kuus (kvartalid)* [andmebaas]. https://andmed.stat.ee/et/stat/sotsiaalelu__sotsiaalne-kaitse__sotsiaalkindlustus__pensionikindlustus/SK153
- Statistikaamet. (2020e, 19. mai). RV0282U: *Rahvastik soo, vanuserühma ja 2017. aasta haldusreformi järgse elukoha järgi, 1. jaanuar* [andmebaas].
https://andmed.stat.ee/et/stat/rahvastik__rahvastikunaitajad-ja-koosseis__rahvaarv-ja-rahvastiku-koosseis/RV0282U
- Statistikaamet. (2021, 18. jaanuar). RV021: *Rahvastik soo ja vanuserühma järgi, 1. jaanuar* [andmebaas]. https://andmed.stat.ee/et/stat/rahvastik__rahvastikunaitajad-ja-koosseis__rahvaarv-ja-rahvastiku-koosseis/RV021
- Sõnum, I. (2013). *Eakatele suunatud sotsiaalteenused ja nende võimaldamine maapiirkonandes kohalike omavalitsuste sotsiaaltöötajate hinnangul nelja omavalitsuse näitel*. [Bakalaureusetöö, Tartu Ülikool, Sotsioloogia ja sotsiaalpoliitika instituut]. DSpace.
https://dspace.ut.ee/bitstream/handle/10062/31733/sonum_irja.pdf?sequence=1&isAllowed=y
- Tugisikuteenuse osutamise kord. (2018). *Riigi Teataja IV*, 18.10.2018, 24.
<https://www.riigiteataja.ee/akt/418102018024>
- Tulumaksuseadus. (1999). *Riigi Teataja I*, 101, 903; *Riigi Teataja I*, 28.12.2020, 13.
<https://www.riigiteataja.ee/akt/117122015023?leiaKehtiv>
- Turu-uuringute AS. (2012). *Eakad, september 2012*.
<https://humanrights.ee/app/uploads/2017/01/Eakate-olukord.pdf>

- Volmer, K. (2018, 9. aprill). *Hooldekodude olukord võeti teravdatud tähelepanu alla*. Sotsiaalministeerium. <https://www.sm.ee/et/uudised/hooldekodude-olukord-voeti-teravdatud-tahelepanu-alla>
- United Nations Economic Commission for Europe. (2009). *Active Ageing. UNECE Policy Brief on Ageing*, 13. https://unece.org/fileadmin/DAM/pau/age/Policy_briefs/EC-WG.1.17.pdf
- United Nations. (2019). *World Population Prospects 2019*. Department of Economic and Social Affairs. https://population.un.org/wpp/Publications/Files/WPP2019_Highlights.pdf
- United Nations. (2020). *World Population Ageing 2019*. <https://www.un.org/en/development/desa/population/publications/pdf/ageing/WorldPopulationAgeing2019-Report.pdf>
- Vana, T. (2013). *Sotsiaalteenuste kvaliteedi analüüs ja ettepanekud tervikliku kvaliteedisüsteemi tagamise juurutamiseks. Analüüsi lõpparuanne*. Astangu Kutserehabilitatsiooni Keskus & Sotsiaalministeerium. https://www.sm.ee/sites/default/files/content-editors/Ministeerium_kontaktid/Uuringu_ja_analuusid/Sotsiaalvaldkond/sotsiaalteenuste_kvaliteet_uuringu_lõpparuanne.pdf
- Viks, S. (2019). *Kohalike omavalitsuste pädevus reguleerida sotsiaalteenuste osutamist*. [Magistritöö, Tartu Ülikool, Õigusteaduskond]. DSpace. <http://dspace.ut.ee/handle/10062/64560?locale-attribute=et>
- Õunapuu, L. (2014). *Kvalitatiivne ja kvantitatiivne uurimisviis sotsiaalteenustes*. DSpace. http://dspace.ut.ee/bitstream/handle/10062/36419/ounapuu_kvalitatiivne.pdf

Lisa 1. Kastre valla kaart

Allikas: Maa-ameti kaardiserver, 2021
(<https://xgis.maaamet.ee/xgis2/page/app/kitsendused>).

Lisa 2. Intervjuu küsimused Kastre valla eakatele vanuses 65 ja vanemad

ÜLDANDMED

1. Teie vanus:
2. Leibkonna suurus:
 - 1 liiget
 - 2 liiget
 - 3 ja enam liikmeid
3. Staatus:
 - Töötav pensioniealine
 - Mittetöötav pensioniealine
4. Elukoht (asula):
5. Ametlik puue:
 - Jah (keskmise, raske, sügav)
 - Ei

TOIMETULEK

6. Terviseprobleemi tõttu piiratud tegevus
 - oluliselt piiratud
 - piiratud, aga mitte oluliselt
 - ei ole üldse piiratud
7. Enesehinnanguline tervis:
 - hea või väga hea
 - ei hea ega halb
 - halb või väga halb
8. Kuidas hindate enda toimetulekut skaalal 1–5
1 = väga halb; 2 = halb; 3 = rahuldav; 4 = hea; 5 = väga hea

Lisa 2. järg

SOTSIAALTEENUSTE KÄTTESAADAVUS JA KVALITEET

9. Milliseid Teie sihtgrupile suunatud sotsiaalteenusteid Kastre vallas pakutakse?
10. Milliseid teenuseid Te kasutate (olete kasutanud) ja milles see seisneb?
11. Mis põhjusel Te teenust kasutate?
12. Kuidas Te teenuseni jõudsite (kättesaadavus)?
13. Milline teenus on jäänud Teile kättesaamatuks ja mis põhjusel?
14. Millist abi (või teenust) Te veel vajaksite?
15. Millised olid Teie ootused ja kas teenus vastas Teie vajadustele?
16. Kuidas hindate teenuse kvaliteeti skaalal 1–5 (1 = mitte rahul; 5 = väga rahul)?
Millega rahul olete ja millega mitte?
17. Kuidas on sotsiaalteenus Teie elukvaliteeti paranenud? Kas Teie tervis ja enesetunne on tänu sotsiaalteenusele paranenud?
18. Kuidas olete rahul oma piirkonna sotsiaaltöö korraldusega skaalal 1–5 (1 = mitte rahul; 5 = väga rahul)?
19. Kas eelistate, et Teie toimetulekut toetab kohalik omavalitsus või lähedased?
20. Kuidas lähedased Teid aitavad?
21. Kuidas kohalik omavalitsus pöörab piisavalt tähelepanu vanemaealiste toimetulekule ja ühiskonnaelus osalemise võimalustele?
22. Millised oleksid Teie ettepanekud Kastre vallale selles osas, et Teil oleks selles vallas veel parem elada?

Lisa 3. Ekspertintervjuu küsimused

1. Kastre valla arengukavas (2019) on kirjeldatud, et vallal puudub sotsiaaltransport. Kuidas on olukord aastal 2021?
2. Arengukavas on kirjas, et hooldekodu kohtade arv ei ole piisav. Kui suur on abivajajate hulk ja kuidas on see olukord hetkel ära lahendatud?
3. Kas ja milliste partneritega teeb vald koostööd sotsiaalteenuste pakkumisel?
4. Kas ja mis põhjustel jääb sotsiaalteenus eakale abivajajale kättesaamatuks?
5. Kui palju esineb eakate abivajajate seas rahulolematust sotsiaalteenuste kvaliteedi suhtes ja kuidas Te seda kontrollite ning lahendate?
6. Milliseid probleeme olete Teie täheldanud sotsiaaltöö valdkonnas, mis puudutab eakamat ühiskonda? Milline oleks lahendus?
7. Mida Te plaanite teha, et parendada sotsiaalteenuste kättesaadavust ja kvaliteeti Kastre vallas?
8. Milliseid muudatusi/arenguid olete planeerinud sotsiaalteenuste valdkonnas?

SUMMARY

AVAILABILITY AND QUALITY OF SOCIAL SERVICES ON THE EXAMPLE OF KASTRE MUNICIPALITY

Jane Savolainen

The ageing of the population will lead to an increase in the share of the elderly in the future, which is why the demand for various social services for the elderly is also growing. Latest research points out that needs-based social services and care facilities in Estonia are not sufficiently available or not of high quality to all those in need and the situation needs to be resolved. The author of the present research considers it necessary to investigate whether a similar situation also exists in Kastre municipality and whether needs-based social services remain inaccessible to those in need in the territory of the municipality and are of poor quality.

The aim of the research is to find out the satisfaction of the elderly in Kastre municipality with the availability and quality of social services and make proposals to the social department of the Kastre municipality for the development of social services. In order to achieve the goal, the author got acquainted with the public documents of Kastre municipality in order to get a complete overview of the social problems and planned solutions of the municipality. In addition to the content analysis of the documents, the author collected data by interviewing the elderly and an official of the social department of Kastre municipality using a semi-structured questionnaire, using a qualitative method as a research methodology.

Examining the relevant literature, it became clear that Estonia has not ratified Article 23 of the Council of Europe's Social Charter, which would guarantee the right of the elderly to social protection. The state justifies not ratifying the article on the grounds that in the future there will be even more people retiring and the situation will put a significant

burden on the state's economy, which would prevent them from offering pensioners a reasonable pension benefits.

In terms of theory, it became clear that in Estonia, an elderly person in need has the right to receive social service from a situation where his or her independent living has been disturbed for some reason. With the help of a qualitative research method, it was possible to find out the satisfaction of the elderly with the availability and quality of social services in Kastre municipality by asking for information about their own experiences, but the result achieved by this research is not final. In order to conduct a general satisfaction survey on the topic of the research, the topic should be studied in more detail with a larger sample and in addition a quantitative research method should be used.

As a result of the content analysis of the public documents of Kastre municipality, it became clear that social transport is not available to all those in need, but during the expert interview it was revealed that this situation has now been resolved. The study also revealed that in Kastre municipality, general special care services are not available to all those in need, especially in situation where a seriously ill or demented person needs special care. In the course of the research, it was not clear what solution the local government sees for a specific problem and the topic needs further research.

The analysis of the interviews and data revealed that there is a well functioning system in Kastre municipality that supports the elderly in need. According to the interviewees, they have received supported assistance from the local government in a situation where their independent coping is difficult due to health or social reasons.

Based on the collected data, the author came to the conclusion that, in general, the social services of Kastre municipality are sufficiently accessible and of high quality for the elderly in need. All the interviewed elderly persons had turned to the social department of the municipality with their need for help and were provided with services that supported their independent living. However, as the interviewees did not have direct contact with all services and therefore the author's assessment of the quality of social services is not yet final.

Based on the results and conclusions of the study, the author makes the following proposals to Kastre municipality to improve the availability and quality of social services: to update the website of Kastre municipality; to introduce existing social services to those in need; find resources for creating solutions for personal care services; find out the needs of the elderly in the region for various social services; create more places in the care home and provide services for people with special needs.

This research was prepared in cooperation with Kastre municipality and the elderly residents of the municipality, who gave their consent to interview themselves and share the collected data and results.

Lihtlitsent lõputöö elektroonseks avaldamiseks

Lihtlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja üldsusele kättesaadavaks tegemiseks

Mina, Jane Savolainen,

1. annan Tartu Ülikoolile tasuta loa (lihtlitsentsi) minu loodud teose „Sotsiaalteenuste kättesaadavus ja kvaliteet Kastre valla näitel“, mille juhendaja on Anne Rähn, reprodutseerimiseks eesmärgiga seda säilitada, sealhulgas lisada digitaalarhiivi DSpace kuni autoriõiguse kehtivuse lõppemiseni.

2. Annan Tartu Ülikoolile loa teha punktis 1 nimetatud teos üldsusele kättesaadavaks Tartu Ülikooli veebikeskkonna, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace kaudu Creative Commons'i litsentsiga CC BY NC ND 3.0, mis lubab autorile viidates teost reprodutseerida, levitada ja üldsusele suunata ning keelab luua tuletatud teost ja kasutada teost ärieesmärgil, kuni autoriõiguse kehtivuse lõppemiseni.

3. Olen teadlik, et punktides 1 ja 2 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile.

4. Kinnitan, et lihtlitsentsi andmisega ei riku ma teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse õigusaktidest tulenevaid õigusi.

Jane Savolainen

19.05.2021

